

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 О. П. Бодик

«19» грудня 2023 р.

«ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО
НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО»

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Середня освіта. Мова та література
(англійська)»

Кравченко Олени Вікторівни

Науковий керівник:

Бодик Остап Петрович,

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології

Рецензент:

Таценко Наталія Віталіївна,

д. філол. наук, професорка,

завідувачка кафедри іноземних мов та
лінгводидактики

Сумського державного університету

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою 96 А відмінно

Секретар ЕК

« 15 » січня 2024 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРЕДМЕТНО- МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У ЗЗСО	7
1.1. Передумови виникнення методу CLIL.....	7
1.2. Сутність методики CLIL, основні риси та її принципи.....	11
1.3. Необхідні умови для впровадження CLIL.	16
Висновок до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО- МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У 5-9 КЛАСАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ	22
2.1. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови засобами технології CLIL.	22
2.2. Організація та проведення інтегрованого уроку (математика та англійська мова) у 5-ому класі.....	34
2.3. Ефективні прийоми імплементації методики CLIL під час вивчення англійської мови.....	42
Висновок до розділу 2.....	65
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ CLIL	68
3.1. Міжнародний досвід імплементації методології CLIL.	68
3.2. Основні переваги та труднощі імплементації методики CLIL.	75
3.3. Перспективи впровадження напрямів інтегрованого навчання іноземної мови в Україні.	79
Висновок до 3 розділу.....	84
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Одним із найактуальніших сучасних напрямів, що поєднує цілий комплекс галузей знань і має міждисциплінарний характер, є міжкультурна комунікація. Питання популяризації та актуальності вивчення іноземної мови спровокувало поглиблений інтерес до вивчення світового досвіду щодо новітніх методів та підходів викладання іноземної мови, які забезпечують позитивні результати.

Основне призначення іноземної мови, як зазначено в навчальній програмі з іноземної мови для загальноосвітніх навчальних закладів, – сприяти в оволодінні учнями вміннями й навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях. Середня школа є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі в майбутньому випускники зможуть розвивати й удосконалювати відповідно до власних потреб. Головна мета навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.

Зростання ролі іноземних мов у сучасному глобалізованому світі спонукає до перегляду методів та підходів до їх навчання. Нині недостатньою вважається підготовка учня до участі в комунікативних ситуаціях повсякденного та побутового рівня.

Серед прогресивних методик інтегрованого вивчення англійської мови та інших предметів, дослідники виділяють методику предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL). Застосування методики CLIL у навчальному процесі дає можливість вчителям інтегрувати вивчення іноземної мови з іншими навчальними предметами, а цікавий зміст мотивує учнів до вивчення англійської мови та надає лінгвістичну базу, з якою вони зможуть самостійно працювати

надалі, наприклад, під час навчання. В умовах інтеграції учні швидше навчаються креативно мислити, здійснювати пошук необхідної інформації, зіставляти, аналізувати, робити висновки. Даний підхід до навчання сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу, розуміння ролі та місця культури власного народу й інших народів у глобальному світовому просторі. Іноземна мова у процесі такого навчання є не лише засобом комунікації, але й інструментом пізнання світу, здобуття фахових знань і вмінь, досягнення високого рівня мовної та мовленнєвої компетенції.

Однак, на відміну від інших країн, впровадження методики CLIL не знайшло розвитку та поширення у закладах освіти в Україні. Вважається, що євроінтеграційні процеси та реформування системи освіти в Україні спрямовані на вдосконалення рівня володіння іноземною мовою прогресивної молоді нашої держави, що зумовлює необхідність актуалізувати питання щодо імплементації методики CLIL у систему освіти в Україні. Цим і визначається **актуальність цього дослідження.**

Проблема предметно-мовного інтегрованого навчання досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. В основу данної роботи були взяті наукові доробки таких фахівців з інтегрованого навчання і методики (CLIL), як Солощенко В., який розглядав особливості реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) як провідної методики навчання іноземних мов у Європі, Шевченко І.В., Кордюк Є.Н., які проаналізували переваги та недоліки застосування предметно-мовного інтегрованого навчання під час вивчення іноземної мови, Ернст Ендт консультант сектору «Мова та освітня політика» при Goethe-Institut м. Мюнхен, Німеччина - серед основних напрямів його діяльності слід виділити: викладання іноземної мови з використанням методики предметно-мовного навчання, педагогічна та методична підготовка вчителів іноземної мови.

Об'єктом дослідження є сучасні інноваційні методики навчання англійської мови в закладах загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є вивчення і застосування предметного та мовного інтегрованого вивчення англійської мови (CLIL).

Мета роботи – дослідити методичні особливості використання технології предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) на прикладах викладання учням різних навчальних предметів засобами англійської мови в закладах загальної середньої освіти, представити сучасні методи та прийоми навчання англійської та визначити перспекти впровадження напрямів інтегрованого навчання іноземної мови в Україні.

Для вирішення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність методики CLIL, а також визначити основні її риси та принципи;
- виявити переваги та недоліки методики CLIL;
- показати ефективність застосування власних авторських кейсів методики CLIL у п'ятому класі щодо формування комплексу компетенцій учнів, їхньої мотивації до опанування англійської мови та предметного навчання;
- з'ясувати вимоги до вчителя, який практикуватиме предметне та мовне інтегроване вивчення англійської мови;
- проаналізувати сучасні методи та прийоми навчання англійської мови у ЗЗСО щодо формування комунікативної компетентності здобувачів освіти;
- розглянути міжнародний досвід використання методики CLIL.

У першому розділі роботи розкрито сутність методики CLIL, проаналізовані основні принципи предметно-мовного інтегрованого вивчення іноземної мови та вимоги до вчителя та навчальних матеріалів.

Другий розділ присвячений аналізу міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови, розробці інтегрованого уроку (англійська мова та математика) у 5-ому класі ЗЗСО та розгляду кейсу сучасних методів та прийомів викладання англійської мови.

У третьому розділі роботи розглянуті основні проблеми застосування методу CLIL, визначені його переваги та недоліки та перспективи впровадження методу CLIL в Україні.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що, виходячи з аналізу наукових джерел, присвячених цій проблематиці, та нашого практичного досвіду,

конкретизовано дефініцію поняття предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL); окреслено особливості його реалізації як провідної методики навчання іноземних мов. **Практичне значення** – у впровадженні в навчально-виховний процес сучасних методів та прийомів викладання англійської мови, підготовці методичних рекомендацій щодо впровадження предметно-мовного навчання у практику роботи закладів загальної середньої освіти, наданні пропозицій щодо підготовки та перепідготовки педагогів, задіяних у процесі багатомовного навчання.

Розроблені матеріали та цифровий контент можуть бути застосовані у формальному та неформальному навчанні студентів закладів вищої освіти, в освітньому процесі підготовки вчителів іноземних мов різних типів середніх навчальних закладів, аспірантів і здобувачів у галузі методики навчання іноземних мов, а також усіх, хто цікавиться проблемами навчання іноземних мов.

Нормативною базою для дослідження особливостей предметно-мовного інтегрованого навчання та впровадження її в ЗЗСО є Закон України «Про освіту», стаття 7 «Мова освіти», згідно з якою «заклади освіти відповідно до освітньої програми можуть здійснювати освітній процес двома і більше мовами (державною мовою, а також мовами національних меншин, іншими мовами), викладати одну чи кілька дисциплін англійською та/або іншими мовами».

Апробація результатів роботи. Взято участь (заочно) у XV Міжнародній науково-практичній конференції «Distance education as the main problem of young people» (26-29 грудня 2023 р., м. Мадрид, Іспанія).

Підготовлено та опубліковано тези: Bodyk O., Kravchenko O. Harmonizing Education: Global Insights into CLIL Methodology and its Potential in Ukraine. Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. 2023. Pp. 182–189 [49].

Логіка дослідження зумовила структуру магістерської роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У ЗЗСО

1.1. Передумови виникнення методу CLIL.

Поведінка учасників міжкультурної комунікації зумовлюється різними аспектами взаємодії мови і культури. Мовна освіта в умовах реальних контактів учнів з представниками численних культур висуває завдання пошуку нових форм взаємозв'язку навчальних дисциплін, засвоєння яких дає можливість досягнути глибинні процеси мови і культури.

На сучасному етапі в усіх прогресивних освітніх системах світу відбуваються суттєві зміни в методах навчання іноземної мови та навчального предмету, зокрема, пріоритет зміщується з оволодіння граматичним матеріалом та механічного заучування лексичного, читання та перекладу до більш функціонального аспекту.

Актуальність міждисциплінарної інтеграції на всіх рівнях освітньої системи викликана необхідністю цілісної реалізації як локальних завдань кожного навчального предмета, так і виконання соціального замовлення суспільства: формування всебічно розвиненої, грамотної, допрофесійної і професійно компетентної, культурно розвиненої, духовно повноцінної особистості випускника навчального закладу. Однією з найважливіших завдань сучасної освіти є виховання «людини культури», що втілила в собі все багатство культурної спадщини людства; а також завдань синтезу природничо-наукових, технічних, загальнокультурних і гуманітарних знань і вмінь учнів, що забезпечує високий рівень готовності застосовувати отримані знання і навички в практичній діяльності.

Термін «інтеграція» почав активно вживатися лише з XIX століття, коли відбувалося утворення зв'язків між раніше відокремленими галузями знань. Під

інтеграцією розуміють поєднання в єдине ціле частин, елементів і компонентів, які до цього існували окремо, з ускладненням і зміцненням зв'язків між ними [29].

Особливої уваги у контексті функціонального оволодіння іноземною мовою та принципу інтегрованості набуває методика предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and Language Integrated Learning – CLIL).

Термін CLIL (Content and Language Integrated Learning) був запропонований дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем у 1994 році для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів (або окремих розділів) іноземною мовою. В українській мові аббревіатура CLIL розшифровується як предметно-мовне інтегроване навчання. Інтерес до методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) також був пов'язаний з політичною ситуацією в Європі та європейськими освітніми стандартами. Політичним поштовхом послужило те, що міграція між європейськими державами вимагає вищого рівня мовної компетенції щодо внутрішніх мов, що було актуальним в той період часу [67].

Люди жили в багатомовних суспільствах і тисячі років тому. Білінгвальне навчання з'явилося в країнах з кількома державними мовами. Наприклад, в Люксембурзі діти вчили німецьку з початкової школи і французьку – з середньої ланки. Все це стартувало задовго до введення стандартів білінгвального навчання в 1843 році, за яким французька мова вводилася вже в початковій школі.

Принцип вивчення іноземної мови через предметний зміст був освітлений двома видатними педагогами: Яном Амосом Каменським (чеш. Jan Amos Komenský), який підкреслював важливість ефективного навчання іноземним мовам [23] та Маттіасом Бел (венг. Vél Mátyás) - директором двох граматичних шкіл, розташованих в багатомовному регіоні з діючими німецькою, угорською, словацькою та чеською мовами. Матіас ставив за мету полегшити вивчення іноземних мов, оскільки він вважав, що мова – це засіб оволодіння предметами навчальної програми. Використовуючи зображення та карти, Бел візуалізував розповіді, стимулюючи активну уяву учнів. Він звів кількість граматичних правил

до мінімуму і сфокусував інтерес учнів на культурі країн мов, включно з текстами географічного, історичного й законодавчого змісту [60].

До 1970 року необхідність створення програм з інтеграцією вивчення мови і змісту мала передумови географічного, демографічного і економічного характеру. Здебільшого такі програми використовувалися в специфічних лінгвістичних регіонах (на кордонах країн або в великих містах). Мета їх застосування – допомогти дітям оволодіти іноземною мовою шляхом живого спілкування з носіями мови, з опорою на інструкції білінгвального характеру.

Однією з перших країн, де почали застосовувати білінгвальні програми є Канада. Приблизно в 1965 році група англомовних батьків, що проживали на території Квебека, визнала за необхідне створити навчальну програму для дитячих садків, яка б дала можливість їх дітям:

- 1) навчитися говорити, читати і писати французькою;
- 2) досягати адекватних результатів з навчальних предметів (з англійської мови в тому числі);
- 3) цінувати і поважати культуру франко- і англомовних канадців.

Вони звернулися до влади з проханням вирішення даної проблеми. Як результат в школах Квебека з'явилися програми вивчення іноземної мови шляхом занурення учнів в мовне середовище. За власним бажанням англомовні школярі вивчали предмети французькою (математику, географію) разом з франкомовними дітьми. У 1970-1980-х рр. термін «занурення в мовне середовище» став вживатися як синонім білінгвального навчання.

Згодом програми мовного занурення, які були розроблені для вивчення навчальних предметів нерідною мовою, набули поширення по всій Канаді, Америці та в інших країнах. З 1960-х по 1998 рр. близько 300 тисяч канадських дітей взяли участь у програмах даного типу. До 2007 року в загальноосвітніх школах США існувало 317 білінгвальних програм мовного занурення, які надавали навчання на 10 мовах [61].

Успіх програм інтегрованого навчання привернув увагу європейців, зацікавлених в розвитку мовної політики. У 1978 році Європейська комісія

висунула пропозицію про те, що навчання в школі має відбуватися на декількох мовах. У 1983 році Європейський парламент видав розпорядження про просування нової програми для поліпшення якості викладання іноземних мов. Програма стала швидко розповсюджуватися, деякі школи з державним забезпеченням стали викладати предмети іноземною мовою. Приклад наслідували й країни Європейського Союзу, запровадивши програми інтегрованого навчання предметів за допомогою іноземної мови.

Передумовами появи технології інтегрованого навчання (CLIL) послужили різні фактори: історичного, соціологічного, освітнього характеру. Однак спроба скопіювати канадську модель мовного занурення на європейську модель CLIL не увінчалася успіхом. Імовірно, це можна аргументувати тим, що європейські викладачі не врахували культурологічних і мовних відмінностей між Європою і Канадою [27].

Акронім CLIL, створений Девідом Маршем, одним з дослідників, що працюють в сфері полілінгвізму і білінгвального навчання в університеті Ювяскюля (Фінляндія), з'явився в 1994 році. Марш має величезний життєвий досвід, пов'язаний з полілінгвізмом: народився в Австралії, здобув освіту в Британії і побудував кар'єру в Фінляндії. Канадські програми мовного занурення стали основою для створення технології CLIL.

Ідея технології полягала в тому, щоб впровадити вивчення предметів через іноземну мову. За словами Марша необхідність затвердження CLIL в Європі протягом 1994 була обумовлена розвитком політичної та освітньої сфери. Політичної рушійною силою була думка про те, що соціальна мобільність в Євросоюзі вимагає високого рівня компетенції з іноземної мови. Протягом 1990-х рр. акронім CLIL став найбільш використовуваним терміном в Європі для позначення програм інтеграції навчання іноземної мови і предметного змісту.

У 2005 році Девід Марш запропонував позначити CLIL як загальний термін для різних методологій двостороннього характеру, в яких увага приділялася тематичному змісту та мові, що вивчається [62].

В 2006 році «Евродіка» (дав.-гр. Εὐροδίκη) повідомила, що в більшості країн Європейського союзу є навчання за технологією CLIL. До 2007 року технологія CLIL вже застосовується в 20 європейських країнах. Велика частина методик, обговорюваних в роботі, здійснювались в школах середньої ланки, і тільки частина з них – в школах початкової освіти (в Австрії, Фінляндії, Угорщини та Іспанії).

Потреба у використанні принципу предметно-мовного інтегрованого навчання виникла в результаті збільшених вимог до рівня володіння іноземною мовою при обмеженому часі, відведеному на його вивчення. З цією проблемою стикаються вчителі практично у всіх країнах. Цей підхід дозволяє здійснювати навчання по двох предметах одночасно, хоча основна увага може приділятися як мові, так і немовному предмету. Протягом останнього десятиліття дослідження CLIL швидко прискорилися завдяки дослідникам різних дисциплін: лінгвістам, педагогам, психологам, неврологам та ін. Також до цілей вивчення двостороннього навчання (мови і предметного змісту) додалося дослідження стратегій вивчення і розумових навичок студентів.

На даний момент у багатьох університетах Європи діють курси підготовки викладачів для викладання за методикою CLIL. Також створена європейська рамка кваліфікації для викладачів, які вже практикують цю технологію в навчанні [1].

1.2. Сутність методики CLIL, основні риси та її принципи.

Як відзначають дослідники, кожен учень може заявити на певному етапі навчання про свої інтелектуальні здібності, але тільки лише на рідній мові. Багато учнів відчувають великі труднощі в процесі комунікації іноземними мовами, і застосування отриманих знань в різного роду дисциплінах, таких як фізика, хімія, математика, література, географія, суспільствознавство. Для того щоб реалізувати фахові потреби використання іноземної мови, був необхідний функціональний підхід до її викладання, який дозволить досягти ще більшої ефективності за

рахунок застосування широкого загальноосвітнього простору в якості навчального контексту. Таким функціональним підходом може бути застосування елементів методики CLIL.

Методологія CLIL (Content and Language Integrated Learning) – це методологія інтегрованого викладання предмету та іноземної мови. Підхід засновується одночасно на двох фокусах: навчальній дисципліні та іноземній мові, що уможлиблює їхнє одночасне викладання і вивчення. Як результат, учні покращують знання з предмету та мовні й мовленнєві навички. Особлива увага приділяється як змісту спеціальних текстів, так і необхідній предметній лексиці. Таким чином, мова інтегрується в програму навчання, а необхідність занурення в мовне середовище для можливості обговорення певного матеріалу підвищує мотивацію використання мови в рамках досліджуваної тематики [15].

Серед особливостей методики CLIL можна виділити три основні:

1. Вивчення іноземної мови, інтегрованої в зміст самого предмета, такого як наука, історія, географія. Студенти вивчають іноземну мову за допомогою полегшеного змісту предмета.
2. CLIL має своє походження в різних соціально-мовних і політичних контекстах і відноситься до будь-якої мови, віку та рівня освіти: від дошкільної, початкової до вищої, професійного навчання. У цьому сенсі CLIL відповідає всім європейським освітнім програмам, призначеним для всіх громадян, де вважається, що багатомовність і мультикультуралізм сприяють інтеграції, розуміння і мобільності серед європейців.
3. CLIL - підхід, який передбачає розвиток соціальних, культурних, пізнавальних, лінгвістичних, академічних та інших навичок навчання, які в свою чергу сприяють досягненню в області вивчення як самого предмета, так і мови [59].

Методологія CLIL має багато технологій, серед яких: методика душу, мовний табір, обмін учнями, виконання місцевих проєктів, виконання міжнародних проєктів, проживання в сім'ях, навчання, вивчення одного або кількох предметів іноземною мовою, часткове занурення, повне занурення, двостороннє занурення, подвійне занурення.

Новацією CLIL є синтезування різних методик і забезпечення гнучкого підходу до навчання. Гнучкість дозволяє використовувати CLIL на різних етапах, бути націленим на учнів з різним рівнем мовних знань, бути впровадженим як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. У контексті гнучкості виділяються три основні підвиди предметно-мовного інтегрованого навчання:

1. м'який (soft – language-led);
2. жорсткий (hard-subject-led);
3. часткове занурення (partial immersion).

Девід Марш сутність методики витлумачив наступним чином: CLIL розглядає вивчення іноземної мови як інструменту для опанування інших предметів, тобто вивчення іноземної мови комбінується зі змістом інших фахових галузей, таких як біологія, географія, математика, фізика або мистецтво. Знання мови стає засобом вивчення змісту предмета, вона інтегрується в загальноосвітню програму, відповідно підвищується мотивація навчитися використовувати мову так, щоб можна було обговорювати ту чи іншу проблему й вільно використовувати іноземну мову для вирішення повсякденних завдань спілкування.

Найбільш поширеним на сьогодні є наступне визначення CLIL: дидактична методика, яка дозволяє сформувати в учнів лінгвістичні та комунікативні компетенції нерідною мовою в тому ж навчальному контексті, в якому у них відбувається формування і розвиток загально-навчальних знань і умінь [54].

CLIL спирається на внутрішню мотивацію, тобто, учні занурюються в цікаві і значущі види діяльності, використовуючи при цьому мову. Вивчення мови супроводжує все, що відбувається в класі і задовольняє всі негайні потреби. Іншими словами, CLIL надає масу можливостей для мимовільного вивчення мови; вивчення, яке відбувається тоді, коли увага учнів зосереджена на чомусь іншому, а не на тому, що вивчають. Таке мимовільне вивчення мови виявляється ефективним, глибоким та тривалим. Воно ефективно доповнює навмисне вивчення мови, яке, як правило, відбувається на більш традиційному уроці іноземної мови. Автори технології CLIL Д. Марш та А. Мальєрс також зауважують, що:

1. знання мови є засобом вивчення змісту інформації (йдеться про cross-curricular approach – міжпредметний підхід);
2. вивчення навчального предмета покращується через підвищення мотивації до набуття навичок спілкування іноземною мовою (йдеться про topic-based approach – тематично орієнтований підхід);
3. CLIL ґрунтується на оволодінні мовою, а не на вивченні її (йдеться про так звані task-based та project-based approaches навчання, що базується на виконанні певних завдань й проектів);
4. швидкий темп мовлення є більш важливим за помилки, яких припускаються учні;
5. читання та розуміння мовлення набувають значення для участі в обговоренні [33].

При застосуванні методики CLIL успішне вивчення контенту (предмету) залежить від знань мови, а формування вищого рівня мови залежить від контенту. Методологія CLIL вимагає спеціальних навчальних ресурсів, що між собою інтегровані, накладаються та вимагають значної концентрації, збалансовані між собою завдяки перехресним зв'язкам та взаємній підтримці. Такий підхід допомагає учням сформувати відчуття впевненості, експериментуючи з мовою, контентом та організацією навчального процесу.

Методика CLIL дозволяє:

1. утримувати потрібний фокус на мові, контенті, навичках;
2. розробляти та використовувати лінгвістично та пізнавально релевантні матеріали;
3. допомогти студентам розпізнавати міжпредметні зв'язки;
4. використовувати мультимедіа по максимуму;
5. сформувати стратегії та критерії для навчання поза аудиторією та поза стінами навчального закладу;
6. оцінити навчальні ресурси та оточення й визначити потенційні труднощі та способи їхнього усунення;

7. сформувати навички, необхідні для підвищення співпраці щодо відбору, створення та адаптації навчальних матеріалів [58].

Основна суть методики CLIL виражається в так званому принципі «4С»:

1. зміст (Content): головне завдання навчання – засвоєння змісту дисципліни, формування знань, умінь та навичок, передбачених навчальною програмою;
2. спілкування (Communication): освоєння необхідного мовного матеріалу і його використання для навчання через спілкування на іноземній мові, що передбачає активну роль учнів у такому навчальному процесі, де нові знання не надаються в готовому вигляді, а «конструюються» через спільну діяльність і спілкування педагога і учня, учнів між собою, при цьому відбувається сприйняття і відтворення іноземної мови в усіх її видах (слухання, читання, говоріння та письмо);
3. пізнання (Cognition): розвиток розумових здібностей вищого порядку і навичок ефективного навчання;
4. культура (Culture): формування міжкультурної чутливості, здатності дивитися на людей, речі та явища крізь призму іншої культури, що є необхідним для ефективної міжкультурної комунікації та адаптації в сучасному світі.

Основними рисами методики CLIL є: паралельні фокуси, затишний та збагачуючий початковий простір, автентичність, активне навчання, підтримка, співпраця.

Інтердисциплінарність CLIL: конструктивно-когнітивні психологічні підходи, інтеграція предметів, поєднання методів та тактик.

CLIL сприяє формуванню істинної мотивації, самооцінці, визначенню цілей самими студентами [51].

Отже, використання предметно-мовного інтегрованого навчання іноземної мови (CLIL) дає можливість засвоїти значний за обсягом мовленнєвий матеріал через занурення у природне мовне середовище. Робота над різними професійно-орієнтованими темами дає змогу вивчити специфічну термінологію, певні мовленнєві конструкції, що сприяє поповненню словникового запасу студентів

відповідною лексикою, а також підготувати до подальшого використання отриманих знань та умінь.

1.3. Необхідні умови для впровадження CLIL.

Незважаючи на те, що нині багато європейських країн досить успішно використовують методику CLIL на практиці, відкритим залишається питання щодо впровадження даної методики у закладах загальної середньої освіти України, адже для нашої країни ця методика є інноваційною і помітним є дефіцит адаптованого до українських освітніх реалій і потреб навчально-методичного забезпечення для впровадження методики CLIL, зразків шкільного курикулуму, у яких враховується ця методика.

На сьогодні немає чіткого уявлення про те, хто саме може здійснювати викладання із застосуванням інтегрованого предметно-мовного методу. Пріоритет надається вчителям предметної дисципліни - носіям іноземної мови або тим, хто володіє іноземною мовою на рівні не нижче B2-C1 за шкалою CEFR і методичною компетенцією в галузі CLIL. Але не виключається і можливість того, що володіючи певними методичними знаннями і навичками, за підтримки вчителів-предметників, вчитель-лінгвіст може з успіхом інтегрувати предметний зміст та іноземну мову.

Розвиток мовної компетенції учнів міг би перейти на якісно новий рівень, якщо подана методика буде ретельно вивчена та будуть розроблені механізми її впровадження в процес навчання [53].

Для впровадження методики CLIL в навчальну програму необхідно ретельно вивчити характеристики та особливості типів двомовного навчання:

- 1) Перший тип – це «злиття», тобто викладання другої державної мови. При цьому, викладачі є носіями даної мови і мають відповідну кваліфікацію. Теорія та практика двомовної освіти виникла в Канаді в 1970-х роках, коли учнів паралельно навчали французькій мові.

- 2) Другий тип – «підпорядкування» – пов'язаний з лінгвістичною та культурною інтеграцією мігрантів (лінгвістичної меншості). В цьому випадку учні вивчають мову більшості для засвоєння навчальної програми, а також для використання мови в повсякденному житті. Отже, компетенції в засвоєнні мови впроваджуються за допомогою навчання. Така практика поширена для навчання дітей мігрантів в багатьох Європейських країнах.
- 3) Третій тип – це метод предметно-мовної інтеграції, який є формою двомовної освіти і відображає певні відносини між предметом, учнем та мовою. В цьому випадку інтеграцію мови можна визначити як освітній підхід, при застосуванні якого іноземна мова використовується в якості засобу викладання низки освітніх предметів звичайному контингенту студентів.

Планування уроку CLIL має надзвичайну вагу для успішного розвитку заняття і може бути складним завданням для вчителя на ранніх етапах, тому рекомендується інтенсивно готуватися до уроку і не перевантажувати його в прагненні досягнути досконалості.

Приступаючи до розробки різного роду інтегрованих курсів, необхідно мати чітке уявлення про структуру передбачуваної навчальної діяльності, освітньої траєкторії; визначити загальну систему міждисциплінарних понять, розробити основні етапи діяльності. Цей процес передбачає побудову цілісної моделі і стратегії освітнього процесу, а також системний аналіз діяльності. Серед освітніх завдань першочерговими є: відбір матеріалу, конкретних розділів і тем, встановлення міждисциплінарних зв'язків, завдяки яким можлива реалізація принципів інтеграції в навчанні.

Також з методичного боку слід: підбирати автентичні, складні, важливі навчальні матеріали; застосовувати читання, як один з видів діяльності на занятті для зниження когнітивного та лінгвістичного навантаження вмісту; фокусувати увагу на ефективному перетині контенту, пізнання і мови; стежити за взаємодією учасників мовного процесу в аудиторії; координувати слухання і говоріння учнів в іншомовному середовищі.

Окрім володіння іноземною мовою методика предметно-мовного навчання потребує інноваційного підходу до проведення занять, тобто використання різних форм подання матеріалу, організації роботи, яка буде направлена на індивідуальну та творчу діяльність учнів. Для збільшення впевненості та вирішення питань із конкретних контекстів, учасники навчального процесу стають краще підготовленими, щоб досліджувати проблемні моменти, що виникають між баченнями чи ідеалами та реаліями контексту класної кімнати [40].

Д. Койл, П. Худ і Д. Марш поділяють метод, орієнтований на процес, необхідний для ефективного планування CLIL, на шість етапів:

- 1) Створення команди. Складається команда з вчителів-лінгвістів, вчителів-предметників та керівництва школи з метою реалізувати ідеї, бачення та спільно узгоджувати загальні цілі для впровадження методу CLIL.
- 2) Практичне значення. Рекомендується враховувати потреби конкретного закладу, залежно від його типу, спеціалізації, шляхів досягнення мети та політики, що проводиться закладом. Вищезгадані питання відіграють важливу роль у визначенні типу CLIL, який відповідно розробляється для різних навчальних контекстів.
- 3) Процес планування. На цьому етапі описується концепція 4C для планування уроку, яка є основою кожного уроку CLIL (Content, Communication, Cognition, and Culture). Структура 4C, розроблена Койлом та є ключовим принципом як для планування уроків, так і для планування матеріалу. Для успішного проведення уроку, потрібно поєднати всі чотири компоненти.
- 4) Досягнення поставлених цілей через досвід набутий під час традиційного викладання матеріалу, який поєднується з новим підходом CLIL-методики.
- 5) Етап оцінювання та контролю. Цей етап відіграє для вчителя дуже важливу роль. Він дає вчителю можливість використати свої спостереження для планування наступного уроку.
- 6) Обговорення одностумцями ідеї та набутий досвід для забезпечення підтримки в боротьбі з новими викликами та труднощами.

Для імплементації інноваційної методики CLIL викладачі повинні володіти наступними навичками та компетенціями як:

- 1) знанням психологічних аспектів двомовного навчання;
- 2) мовними навичками в сфері дисципліни, яку викладають;
- 3) знанням великої кількості методик навчання дисципліни та іноземної мови;
- 4) здатністю викладати дисципліну іноземною мовою; готовністю до постійного підвищення кваліфікації.

Тобто, для реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання у ЗЗСО України необхідні висококваліфіковані викладачі, які повинні брати до уваги як мову, так і зміст матеріалу, що викладається. Необхідний систематичний взаємозв'язок викладачів спецпредметів і англійської мови для повного розуміння і усвідомлення досліджуваного матеріалу. Викладачам іноземних мов слід продумувати автентичні, інтерактивні завдання, задіюючи всі види мовленнєвої діяльності. При оцінюванні знань учнів необхідно брати до уваги два аспекти: мову і зміст.

Глобалізація та розвиток міжнародних зв'язків вимагають від сучасних навчальних закладів використання інноваційних методів оволодіння іноземними мовами, які базуються на мотивації студентів, конкретних навчальних програмах та відповідній підготовці викладачів. Варто також відмітити, що не існує визнаних критеріїв, на які можна спиратися при визначенні поліпшення або погіршення рівня знань студентів після впровадження методики CLIL. Використання методики CLIL відповідає функціональному підходу до викладання іноземної мови і дозволяє досягнути високої ефективності в її оволодінні [35].

В Європейських країнах вже доведена ефективність впровадження предметно-мовного навчання в середніх навчальних закладах, отже вважаємо, що ця методика може бути рекомендована для загальноосвітніх шкіл України.

Висновок до розділу 1.

Інтегроване навчання – це сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій вчителя й учня. Вони спрямовані на формування цілісної картини світу школяра на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей (навчальних предметів).

При реалізації завдань інтегрованого навчання в новій українській школі, інтеграція розглядається не як механічне об'єднання окремих питань з різних навчальних предметів, а як їх органічне взаємопроникнення. Воно дає якісно новий результат, нове системне й цілісне утворення – формування цілісної картини світу.

В данному теоретичному підрозділі охарактеризовано доцільність заміни традиційної форми навчання предметно-мовним інтегрованим навчанням (CLIL), що дасть змогу сформувати вміння іншомовного спілкування учнів на різні теми. Проаналізовано вплив освітніх практик Європейського Союзу та Канади на активність впровадження досліджуваного підходу до методики викладання іноземної мови.

На відміну від традиційних форми навчання, прийоми CLIL повністю охоплюють весь потенціал учня: рівень та обсяг його компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

CLIL розглядається як «освітній підхід, який орієнтований для досягнення двоєдиної мети. При цьому підході друга мова використовується як засіб навчання предмету і в той же час є об'єктом вивчення. Засновником цього підходу був Д. Марш, але цей педагогічний принцип здобув величезну популярність серед багатьох науковців і на сьогодні його популярність продовжує зростати. Для пояснення того, як використовується мова в контексті CLIL, було розглянуто мовний триптих Д. Койла, який поділяється на мову для навчання, мову для навчання, мову через навчання.

Застосування цього підходу може допомогти вивчати іноземну мову, не виділяючи додаткових годин на його безпосереднє вивчення, оскільки він виступає як засіб навчання.

Завдяки впровадженню методики CLIL відбувається розвиток лінгвістичних та комунікативних компетенцій з урахуванням сучасного формату, необхідного для успішного особистісного, загальнокультурного та професійного розвитку учнів.

Метод CLIL дозволяє реалізувати основну мету вивчення іноземної мови у закладах загальної середньої освіти, а саме: розвинути практичні навички використання іноземних мов у ситуаціях повсякденного (навчального) спілкування з урахуванням лінгвокраїнознавчих аспектів.

Безсумнівно, успіх даної методики безпосередньо залежить від викладача та його педагогічних та дидактичних підходів. Насамперед він повинен бути фахівцем у даній професійній галузі та створити комфортне середовище для іншомовного спілкування класу, що навчається.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У 5-9 КЛАСАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

2.1. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови засобами технології CLIL.

Проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні приділялась значна увага на всіх етапах розвитку педагогіки. Загальновідомо, що успішне розв'язання цієї педагогічно-соціальної проблеми суттєво впливає на якість і ефективність навчального процесу. Тому вона постійно перебуває в центрі уваги дослідників і вчителів-практиків.

Актуальність міжпредметних зв'язків у шкільному навчанні обумовлена рівнем розвитку сучасної науки, на якому яскраво виражена інтеграція суспільних, природничих і технічних знань.

З урахуванням особливостей сучасного світу, яке є інформаційним, науковим, а також ролі та місця освіти, яка є одним з оптимальних й інтенсивних способів входження людини у світ науки та культури, у стратегічних завданнях реформування змісту освіти в Україні передбачено необхідність побудови освітнього процесу на засадах інтегративного підходу, організації його як цілеспрямованого процесу навчання й виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що характеризується партнерською взаємодією між вчителями, учнями та їхніми батьками, взаємозв'язком усіх структурних елементів – цілей і засобів досягнення освітніх завдань.

У Державній національній програмі «Освіта» сформульовані такі завдання: відбір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для здобуття освіти відповідно до індивідуальних потреб і здібностей; орієнтація на інтегровані курси, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння й пізнання світу [25].

Провідною ідеєю Концепції «Нова українська школа» є розвиток ключових компетентностей учнів. Орієнтуючись на європейський досвід освітніх реформ, українська освіта сьогодні повинна мати не академічний, а прикладний характер: усі знання, отримані в школі, учні мають використовувати в повсякденному житті. Саме такою ідеєю пронизане інтегроване навчання, яке нині набуло більш широкого розуміння в теорії й більш активного використання в практиці освітньої діяльності порівняно з попередніми роками. За новим Державним стандартом середньої освіти інтеграція є основною формою організації учнів. Отже, актуальність інтегрованого навчання зумовлена необхідністю реформатування традиційних підходів до навчання та формування в учнів цілісної картини світу, створення умов для формування дитини – здобувача освіти як цілісної всебічно розвиненої особистості [26].

На шляху інтеграції в європейській освітній та економічній простір доступ громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних надбань і традицій відкривається через знання та використання англійської мови.

Іноземна мова одночасно є предметом вивчення і важливим засобом спілкування та пізнання. Зазначена особливість предмета «Іноземна мова» відкриває широкі можливості для зв'язків з іншими предметами. Використання міжпредметних зв'язків на заняттях з іноземної мови сприяє підвищенню інтересу до вивчення мови, розширює світогляд учнів, формує у учня цілісну картину природи та суспільства, створює істинну систему знань і правильне сприйняття світу, в якому він живе. Як наслідок, посилюється ефективність навчання, більш стійко засвоюються учнями знання як з іноземної мови, так і інших предметів [5].

Міжпредметні зв'язки відображають комплексний підхід до виховання й навчання, який дає можливість виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. Викарбовується певна диференціація, де за основу викладання береться один певний предмет (у нашому випадку це англійська мова), а у методику викладання цього предмету (англійської мови) вкраплюються певні конкретні знання з інших суміжних дисциплін. Такий принцип можемо відобразити схематично (див. рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Схема використання міжпредметних зв'язків англійської мови з іншими предметами.

Навчання англійської мови у школі знаходиться у тісному поєднанні з іншими предметами, утворюючи сталий і взаємопов'язаний з іншими дисциплінами педагогічний процес.

Значення міжпредметних зв'язків невпинно зростає: тенденція сьогодення до поєднання та взаємодії знань – це справді один з найвдаліших кроків у бік підвищення якості шкільної освіти. Цей процес є засобом збільшення загальноосвітнього потенціалу школи в цілому [31].

Багато праць українських вчених було присвячено питанням організації міжпредметних зв'язків у навчанні. Так, наприклад, уроки з використанням міжпредметних зв'язків, О.Я. Савченко також розглядає як різні дидактичні поняття, оскільки міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають «допоміжне значення для вивчення певної теми. Це, на думку науковця, окремі «короткочасні моменти уроків», які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття [34, с. 261].

За М.М. Фіцулою, для уроків з міжпредметними зв'язками притаманне особливе розподілення матеріалу, що зможе зацікавити учнів та буде оптимально впливати на їх здатність засвоювати матеріал. Вказуючи на особливості цих типів

уроку, автор звертає увагу, що «міжпредметні уроки ставлять за мету «спресувати» матеріал кількох предметів» [39, с.167].

Н.І. Присяжнюк зазначає, що «одним із напрямків удосконалення сучасного уроку є побудова його на основі зінтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, об'єднаних однією темою. Такі уроки емоційно збагачують навчально-виховний процес, допомагають учителю різнобічно і системно формувати необхідні уявлення та поняття. Різні види діяльності (художньо-трудова, малювання, читання, слухання тощо), які притаманні урокам інтегрованого змісту, роблять їх цікавими, запобігають втомлюваності дітей, посилюють інтерес до навчання та школи в цілому» [24, с. 27].

Міжпредметні зв'язки - поняття складне і багатоаспектне. Його розглядають як взаємну погодженість навчальних програм, наступність у розвитку наукових знань, взаємозв'язок між компонентами предметної структури освіти, дидактичну категорію, дидактичний принцип, дидактичну умову, форму інтеграції тощо.

Міжпредметні зв'язки сприяють кращому формуванню окремих понять всередині окремих предметів, повне уявлення про які неможливо дати учням на уроках якого-небудь одного предмету. Використання міжпредметних зв'язків — одне з найскладніших методичних завдань учителя. Воно вимагає знань змісту програм і підручників з інших предметів. Реалізація міжпредметних зв'язків у практиці навчання передбачає співробітництво вчителя з учителями інших предметів.

Вони також є одночасно основою формування комунікативних умінь і результатом здійснення комунікативної діяльності. Основне їх значення полягає в тому, що вони дають можливість пов'язати в єдину систему всі знання, отримані на різних уроках, а також здобути нові знання в результаті здійснення цих зв'язків. Учні треба вчити вмінню отримувати і застосовувати на уроках англійської мови інформацію, одержувану ними при вивченні інших предметів. Це відповідає вимогам педагогів про необхідність вчитися створювати нетрадиційний урок [16].

Нижче розглянуті практичні аспекти з реалізації міжпредметних зв'язків.

1) Математика і англійська мова.

Сучасні учні прагнуть у майбутньому отримати престижний фах і гідну посаду, стати конкурентними на ринку праці та фінансово незалежними, мати великі матеріальні статки, гарну родину, багато подорожувати тощо. В умовах глобалізації та інтеграції, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності людини досягти поставлених цілей можливо лише на основі певної системи компетентностей, зокрема з англійської мови, інформатики та математики. Ефективним засобом формування цих компетентностей і ціннісних орієнтацій учнів може стати реалізація міжпредметних зв'язків математики й англійської мови.

У навчанні математики реалізація міжпредметних зв'язків має бути комплексною і систематичною. Комплексність означає, що міжпредметні зв'язки мають пронизувати класну і позакласну роботу, реалізовуватися у колективних та індивідуальних формах роботи, використовуватися під час пояснення нового теоретичного матеріалу і в процесі розв'язування задач. Самостійне встановлення учнями міжпредметних зв'язків математики з іншими навчальними предметами та сферами діяльності людини — ефективний засіб формування математичних та ключових компетентностей [30].

Розглянемо конкретні шляхи реалізації міжпредметних зв'язків математики та англійської мови в процесі навчання математики.

- 1) Подання назви розділу програми та його окремих тем (параграфів підручника) англійською мовою. Наприклад, у 8 класі з геометрії вивчається тема «Подібність трикутників», в якій розглядаються питання: «Пропорційні відрізки», «Подібність фігур», «Ознаки подібності трикутників», «Застосування подібності трикутників». Повідомляючи тему розділу і тему уроку, вчителю бажано записати їх на дошці двома мовами – українською та англійською (наприклад, Подібність трикутників (Triangles similarity)). Якщо є можливість скористатися мультимедійною дошкою та інтернетом, то для вчителя математики правильний переклад і написання не будуть великою проблемою. Для інших уроків учні заздалегідь готують переклад нових тем англійською мовою, користуючись підручником і

консультацією вчителя англійської мови. Залучення учнів і вчителів англійської мови до тісної співпраці є визначальним чинником успішної реалізації міжпредметних зав'язків математики й англійської мови в школі.

- 2) Подання ключових слів до теми, що вивчається на уроці математики англійською мовою. Наприклад до теми «Функція» учням доцільно записати такі ключові слова: функція, область визначення функції, область значень функції, графік функції, лінійна функція, пряма (Function, domain of the function, codomain of the function, polynomial function, line).
- 3) А до теми «Степінь з цілим показником і його властивості»: Степінь, основа степеня, показник, піднесення до степеня, степінь з цілим показником. Power, base, exponent, exponentiation, power with integer exponent.
- 4) Подання усталених конструкції («Обчисліть», «Спростіть вираз», «Розв'яжіть рівняння», «Побудуйте графік» та ін.) двома мовами «Calculate», «Simplify the expression», «Solve the equation», «Plot the graph of the function» etc.
- 5) Розв'язування задач, сформульованих англійською мовою. Використання таких задач сприяє урізноманітненню уроків математики та розширенню видів інтелектуальної діяльності учнів, застосуванню знань з англійської мови у нестандартних умовах та набуттю досвіду читання математичних текстів різними мовами. У підручнику «Алгебра, 8» такі задачі містяться у кожному параграфі в рубриці «Математика без кордонів (Mathematics Without Borders)». Подаємо кілька прикладів таких задач з різних тем: Find the last digit of the number $33^{22} + 22^{11}$. Plot the point A(1; 1), B(1; 4), C(3; 2), D(5; 4) and E(5; 1). As you plot this point, join it with a straight line to the one before. Which letter can you see? Compare 127^{23} and 513^{18} . Prove that $100! < 50^{100}$. Find out the proportion of 30% sulfuric acid solution and 50 % sulfuric acid solution to get 45% sulfuric acid solution.
- 6) Виконання інтегрованих проєктів. Тематика таких проєктів може бути різною. Цікавими для учнів різного рівня підготовки будуть проєкти про

життя та творчість англійських математиків, наприклад: Дж. Валліс, І. Ньютон, А. Лавлейз, Л. Керрол. Така тематика у повному обсязі зацікавить і вчителів англійської мови. Інший вид інтегрованих проектів стосується математичних відомостей. Наприклад, під час вивчення трикутників учням можна запропонувати взяти участь у роботі однієї з двох проектних груп: «Загальні відомості про трикутники» і «Рівність трикутників». Кожний учасник проекту має самостійно ознайомитися з основними поняттями та твердженнями теми, перекласти їх іноземною мовою та підготувати коротку комп'ютерну презентацію. Результати роботи над проектом бажано оформити у вигляді групового портфоліо з комп'ютерною презентацією. захист проектів проводиться перед вивченням теми «Трикутники» за участю учнів, учителів математики, інформатики, англійської мови, адміністрації школи та батьків.

Здійснювати міжпредметні зв'язки математики й англійської мови можна різними способами та на різних рівнях:

- 1) Перший рівень характеризується тим, що вчитель сам використовує математичні терміни англійською мовою на уроках математики і налаштовує учнів на пошук і використання цієї термінології та усталених конструкцій.
 - 2) Другий рівень - залучення учнів до самостійного відшукування та використання потрібної термінології.
 - 3) Третій рівень - розв'язування математичних задач, сформульованих англійською мовою.
 - 4) Найвищий рівень - підготовка і захист англійською мовою навчальних проектів математичного змісту [17].
- 2) Англійська і українська мова.

Дитина, опановуючи рідну мову, спирається на мислення, яке розвивається одночасно з процесом оволодіння рідною мовою. Але при вивченні іноземної мови в шкільних умовах учні не можуть засвоювати ліншомовну лексику та граматику нібито автоматично. Проте учні можуть спиратися на знання та

навички, опановані та здобуті при вивченні рідної мови. Крім того, шлях інтуїтивного механічного оволодіння мовою вимагає величезних затрат часу. Зв'язок з рідною мовою стає своєрідним ланцюгом поєднання із лексичними і граматичними одиницями іноземної мови. Так, дуже доречно використовувати цей зв'язок при вивченні граматичного матеріалу. Наприклад, при вивченні теми «Складнопідрядне речення» для учнів 8 класу доцільно буде спиратись на раніше засвоєний граматичний та синтаксичний матеріал з рідної мови.

3) Англійська мова і музичне мистецтво.

Потенціал інтеграції музичного мистецтва у навчання іноземних мов полягає у висвітленні соціокультурного аспекту комунікативної компетенції, що в свою чергу забезпечить успішну інтеграцію учня у багатонаціональне суспільство шляхом формування знань про національну культурну спадщину, світогляд та ментальність носіїв мови іншомовного суспільства.

Відомо, що на відміну від інших когнітивних функцій мозку, мовлення і сприйняття музики є однаково спонтанними процесами, їх структури – подібні за будовою і часовим розміром: звуки складаються в музичні мотиви (в мовленні – слова), мотиви у фрази (словосполучення), фрази у завершену музичну думку (речення). Реалізацію цієї когнітивної функції мозку активізується розвинуте музично-ритмічне сприйняття, що допомагає виділити при вивченні іноземної мови акцентно-ритмічні групи, розподілити фразовий та словесний наголос, швидше ідентифікувати іншомовні фонемні на слух, довготу і короткість складів.

Набутий свідомістю людини навик активізує вміння уважно сприймати інформацію, відточує артикуляцією, вимову і загострює внутрішній слух, що позитивно впливає на відтворення іншомовного мовлення, яке все одно залежить від лінгвістичних факторів в умовах плюралізму [12].

Дослідження підтвердили першочергову активізацію слухової зони кори головного мозку як під час сприйняття мелодій, так і при розпізнаванні слів або фраз. Крім того, дослідження з міждисциплінарної інтеграції музики та іноземних мов встановлюють тісний взаємозв'язок між музикою та розвитком навичок

аудіювання, граматики, розширення словникового запасу, розвитком навичок читання, артикуляції та вимови.

Досліджено, що при взаємодії мовного та музичного стимулів мозок виконує складну когнітивну роботу, яка на рівні мислення людини збігається структурно та розгортається у межах однакової часової модальності. Інтеграція лінгвістичних та мистецьких дисциплін підвищує мотивацію до навчання, розвиває творче мислення й інтелектуальні здібності, поглиблює знання одразу з декількох предметів.

Специфіка інтеграції музичного мистецтва у процес навчання англійської мови полягає в допоміжній функції музики як дисципліни екстралінгвістичного фактору для створення комунікативних ситуацій, модифікації та розроблення нових форм завдань через впровадження креативних видів діяльності учителя і учнів. Оскільки до кожного уроку учитель складає розгорнутий план - конспект, особливістю інтегрованих уроків іноземної мови та музичного мистецтва може стати комбінація елементів форм музичної наочності як допоміжного засобу досягнення певної комунікативної мети на кожному з етапів проведення уроку .

Доведено, що при реалізації міждисциплінарного зв'язку двох освітніх компонентів музичного мистецтва та англійської мови посилюється ефективність навчання. Відповідно в учнів формується комунікативна компетенція та концепція «науки», як цілісної системи [38].

Розглянувши практичні аспекти з реалізації міжпредметних зв'язків можна схематично зобразити процес викладання навчального матеріалу із використанням міжпредметних зв'язків наступним чином (див. рис. 2.2).

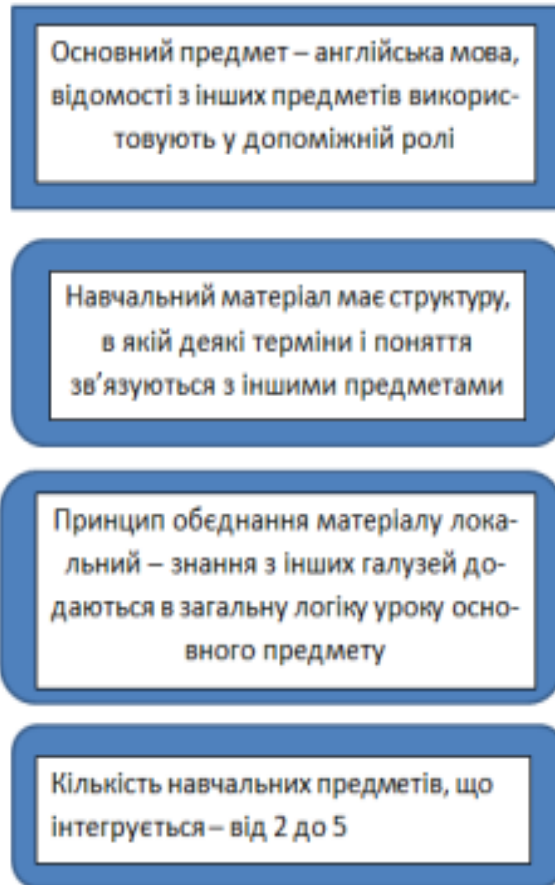

Рисунок 2.2. Схема навчального процесу із використанням міжпредметних зв'язків.

Природно, що найтісніше іноземні мови пов'язані з українською мовою і світовою літературою. При вивченні граматики, лексики і для літературного аналізу твору ми постійно спираємося на знання та навички, сформовані на цих уроках. Як би парадоксально це здавалося на перший погляд, але другий найбільш корисний урок для засвоєння англійської - математика. Логіко-математичний інтелект дозволяє розв'язувати навчальні проблеми, логічно обґрунтовувати висловлену думку; використовувати деякі математичні методи (графіки, схеми) для виконання комунікативних завдань. Деякі математичні теми такі як відсотки, пропорції, ментальна арифметика, середнє арифметичне, дробові числа, округлення, зв'язок між одиницями вимірювання (метри – фути, кілограми – фунти) досить часто потрібні на уроках іноземних мов. Інформатика допомагає зробити уроки сучасними і більш ефективними завдяки використанню учнями ІКТ для пошуку, обробки, аналізу, презентації інформації і для створення відео.

На другому місці по затребуваності на уроках стоять історія, географія, художня культура, охорона життя. Без знань фактичного матеріалу, придбаних на цих уроках, вивчення величезного блоку тем було б украй важко.

Найскладніше здійснювати інтеграцію з фізикою, хімією і біологією по ряду причин. По-перше, це настільки важкий матеріал, що дітям нелегко його засвоїти і на рідній мові. По-друге, іноземці змушені вивчати матеріал на кілька років раніше, ніж вчителі точних предметів. Наприклад, вивчивши тему «Тварини», в першому семестрі 5 класу діти повинні вміти класифікувати тварин (ссавці, комахи тощо) і вміти пояснити на яких ознаках заснована класифікація [4].

Нижче представлена діаграма «Ефективності реалізації міжпредметних зв'язків англійської мови з іншими предметами» (див. рис. 2.3).

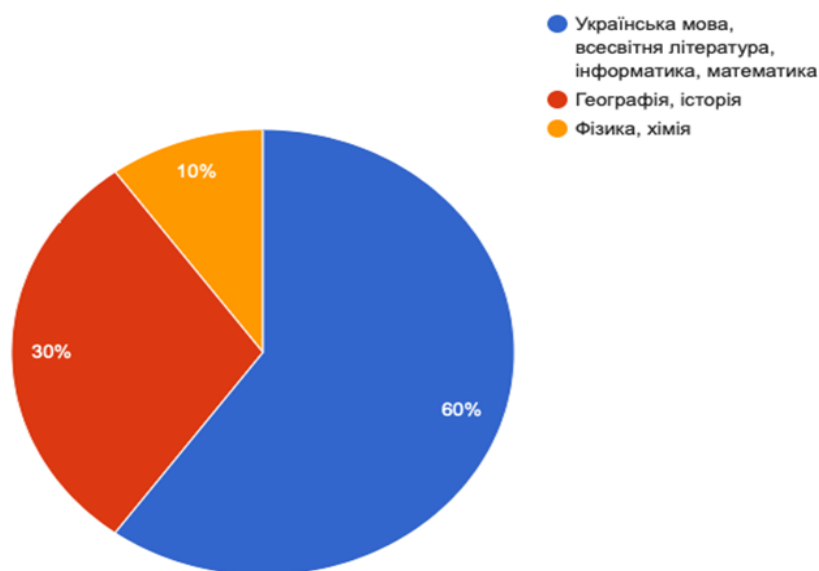

Рисунок 2.3. Ефективність реалізації міжпредметних зв'язків англійської мови з іншими предметами

Уроки з використанням міжпредметних зв'язків можна дещо порівняти із інтерактивним навчанням «як спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність». Це поняття несе в собі тотожний зміст, оскільки під час

інтегрованого уроку, так само як і під час кроку з використанням міжпредметних зв'язків, учні ознайомлюються зі змістом різних предметів, включаються у несхожі між собою види діяльності, що підпорядковані одній темі.

І учень, і вчитель відіграють в навчальному процесі головну роль – виконують функції, що відповідають вимогам поставлених перед кожним із них задач. Так вчитель використовує можливості інтеграції з суміжними дисциплінами, а учень несе відповідальність за якість засвоєних знань, набуває досвіду у спроможності самостійно застосовувати ці знання у практиці повсякденного життя. При цьому викладач стикається з низкою особливостей процесу:

- учні опановують нові знання і навички уривчасто, отримують нецілісну картину уявлення світоіснування. Такі знання поступово, якщо не будуть відстежені та виправлені, можуть псувати мислення та зробити спотвореним ставлення до світу й самого себе;
- у учня не вистачає навичок для створення взаємозв'язку між досліджуваним матеріалом та тим, що проходив раніше, не розуміє, як практично використати на уроках англійської знання з інших предметів.

Вчителю також необхідно обов'язково враховувати деякий перелік питань при розробці будь – яких методичних рекомендацій:

- знання із суміжних дисциплін забуті або невідомі в силу своєї новизни; вчитель не оперує новітніми даними щодо досягнень в суміжних предметах;
- вчитель не надбав спеціалізованих методичних умінь та навичок для регулярного впровадження реалізації міжпредметних зв'язків;
- дублювання одного і того ж матеріалу в навчальних програмах й посібниках веде до перенавантаження зайвою інформацією, коли учителеві замість пошуку інновацій та ново впроваджень, необхідно займатись пересівом та сортуванням матеріалу;
- відсутність загальної освітньої політики в одному педагогічному колективі, протистояння та нездорова конкуренція, що не дає змогу діяти як єдине

ціле, намагання переключити увагу та інтерес учнів саме до свого предмету, ігноруючи інші суміжні дисципліни [2].

Інтеграція одних предметів зі шкільної програми у сферу інших стає чудовою можливістю для створення повноцінного процесу викладання шкільних дисциплін, що дасть гідну відповідь викликам сучасного світу. Проте слід пам'ятати і про те, що систематичне використання міжпредметних зв'язків може перевантажувати учнів під час освітнього процесу. Але ж необхідно не знищити в дитини бажання навчатися, а навпаки всіляко підтримувати та мотивувати його. Саме через те, що урок із використанням міжпредметних зв'язків може виглядати занадто громіздким та об'ємним, впровадження міжпредметних зв'язків є найбільш актуальним і в той самий час найбільш складним процесом [7].

2.2. Приклад організації та проведення інтегрованого уроку (математика та англійська мова) у 5-ому класі.

Міжпредметні зв'язки є важливим принципом навчання в сучасній середній школі, що забезпечує взаємозв'язок наук природничо-математичного і суспільно-гуманітарного циклів. Математика – настільки універсальна наука, що при бажанні може інтегруватися з будь-яким предметом, включаючи іноземну мову.

Математика і англійська мова набагато ширші, ніж їх може розкрити шкільна програма. Знання англійської дозволяє дивитися улюблені серіали в оригіналі, знайти більше контенту щодо хобі, спілкуватися з людьми з усього світу. Розуміння математики відкриває двері до незліченної кількості інших галузей: програмування, моделювання, космос, архітектура і таке інше. Фактично обидва предмети є універсальним фундаментом, який знадобиться всім.

В англійській мові багато слів походять від математичних термінів. Їх вивчення допомагає збагатити розмовний стиль. Наприклад слово Angle, яке перекладається як кут, може вживатися в значенні точка зору. Ним можна замінити звичне слово perspective. Інший приклад - слово Exponentially. Його

використовують, коли хочуть описати швидкий ріст: щось збільшується у геометричній прогресії (наприклад, Population of the city grew exponentially).

Іноді математику та англійську поєднують у навчанні, щоб досягти кращого ефекту. За допомогою поєднання цих предметів учні не тільки дізнаються про науку, але й збільшують словниковий запас та мовні навички [20].

Розглянемо план уроку на тему «Дії над десятковими дробами», розроблений на основі принципів та стратегій інтегрованого предметно-мовного підходу.

Структура уроку складається з наступних етапів: організаційний етап, етап мотивації навчальної діяльності, повідомлення теми та мети уроку, введення у тему з формулюванням цілей уроку, узагальнення окремих фактів, узагальнення окремих понять і засвоєння відповідної системи знань, закріплення знань, підсумок уроку та оцінювання учнів.

Розглянемо всі етапи уроку.

Тема уроку: «Дії над десятковими дробами».

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Мета:

- навчальна: систематизувати знання та уміння учнів про десяткові дроби, а саме: записувати, порівнювати, виконувати дії додавання, віднімання, множення та ділення з десятковими дробами;
- розвивальна: формувати вміння грамотно і чітко виражати свої думки; розвивати компетентності саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої діяльності, інформаційні та комунікативні компетентності;
- виховна: виховувати активність, наполегливість, працьовитість, охайність та свідоме ставлення до навчання.

Хід уроку:

1. Організаційний етап. Ціль етапу: налаштувати на роботу на уроці.
Зміст етапу: вітання двох учителів українською та англійською мовами. Результат етапу: готовність до діяльності, позитивна емоційна спрямованість.

Вчитель математики: Good morning! I'm glad to see you. Sit down, please. Let's start our lesson. (Доброго ранку! Я рада вас бачити. Сідайте, будь ласка. Розпочинаємо наш урок.)

Вчитель англійської мови: If you are very attentive you'll see two teachers: English teacher and Mathematic teacher. Today we'll have an unusual Math lesson, because it will be in English. So, listen to the first task. (Якщо ви були уважні, то ви вже помітили, що сьогодні у вас на уроці два вчителі: учитель англійської мови та учитель математики. Сьогодні у вас буде незвичайний урок математики, тому що він буде англійською мовою. Тож перше завдання.)

2. Етап мотивації навчальної діяльності. Ціль етапу: пробудження інтересу до уроку. Результат етапу: включення до ділового ритму, розвиток розумових операцій. Вміння формулювати проблему уроку; здатність до цілепокладання, включаючи постановку нових цілей. Співвіднесення з умовою інтеграції: розвиток розумових процесів вищого ладу у процесі вивчення іноземних мов. Зміст етапу:

Вчитель англійської мови: I have a Magic box. In this box there are some questions for you. Try to understand and answer them. Come to me and take a special question for you.

Questions:

- 1) How many pupils are there in your class?
- 2) What date is it today?
- 3) How many teachers are there in your classroom?
- 4) Add today's date and the number of pupils in your class?
- 5) Subtract the number of days per week from the number of teachers in your class.

3. Введення у тему з формулюванням цілей уроку. Мета етапу: виявлення та фіксування труднощів.

Вчитель математики: вивчати десяткові дроби потрібно для того, щоб розв'язувати практичні задачі в повсякденному житті, а також для подальшого вивчення математики та інших предметів: фізики, хімії, економіки тощо. Для

того, щоб добре виконувати дії з десятковими дробами, треба постійно тренуватись. (You should learn the decimal fractions to do practical sums in everyday life and for further learning Maths and other subjects: Science, Economics and so on. To do well with the actions over the decimal fractions you need constantly training.). А зараз запишіть тему уроку: «Дії над десятковими дробами». (And now write down the topic of our lesson «Actions over the decimal fractions»). Сьогодні на уроці ми систематизуємо знання про десяткові дроби, та закріпимо навички записувати, порівнювати, виконувати дії додавання, віднімання, множення та ділення з десятковими дробами (Today at the lesson we'll systematize our knowledge about the decimal fractions and reinforce skills of writing, comparing do the actions of addition, subtraction, division and multiplication over the decimal fractions).

II. Узагальнення окремих фактів.

Вчитель математики: перш ніж почати наш урок давайте пригадаємо слова, які ми будемо використовувати на уроці. (Before we'll begin our lesson let's remember some words we'll use at the lesson). Вчитель англійської мови повторює слова (дії): plus, minus, divided by, times / multiply, equals / is, point.

- 1) Повторення слів в режимі Teacher- Pupils;
- 2) На дошці в хаотичному порядку розташовані цифри і математичні знаки. Завдання учнів: скласти, розв'язати і озвучити приклади.

Вчитель математики: Look at the blackboard, make up and name mathematical actions.

Вчитель математики:

Завдання 1. Прочитай десяткові дроби (Read the decimal fractions).

Завдання 2. Обчисли усно: Calculate orally.

Вчитель англійської мови повторює слова (дії):

> is larger than

< is smaller than

>= is more than or equal to

<= is smaller than or equal to

= is not equal to

1) Повторення слів в режимі Teacher- Pupils;

2) Інтерактивна вправа «Карусель» (Учитель роздає учням картки, на яких позначені дії-порівняння $7 > 2$; $3 > 10$; $5 + 7 > = 10$; $4 + 1 < = 6$; $12 = 15$. Учні, пересуваючись по колу, називають ці дії англійською мовою).

II. Узагальнення окремих понять і засвоєння відповідної системи знань

Вчитель математики:

Завдання 3. Виконайте множення, запишіть відповідні записи та прочитайте (Do the multiplication, write down the appropriate notes and read).

Завдання 4. Виконайте ділення, запишіть відповідні записи та прочитайте. (Do the division, write down the appropriate notes and read)

IV. Закріплення дій над десятковими дробами

Вчитель математики: сформулюємо правило множення та ділення десяткового дроби на 10, 100, 1000; на 0,1, 0,01, 0,001.

Учні формулюють правило усно або складають використовуючи як пазли частини правила. (Assemble the rule of multiplication and subtraction the decimal fraction on ten, one hundred, one thousand; on point one, point zero one, point zero-zero one.)

Як помножити десятковий дріб на 10, 100, 1000? How to multiply the decimal fraction on ten, one hundred, one thousand?

Щоб помножити десятковий дріб на 10, 100, 1000 треба в цьому десятковому дробі перенести кому вправо на 1, 2, 3 цифри.

To multiply the decimal fraction on ten, one hundred, one thousand you should move the point in this fraction on the right on one, two, three figures.

Завдання 5. Обчисли: Calculate

Як помножити десятковий дріб на 0,1, 0,01, 0,001?

How to multiply the decimal fraction on point one, point zero one, point zero-zero one?

Щоб помножити десятковий дріб на 0,1, 0,01, 0,001 треба в цьому десятковому дробі перенести кому вліво на 1, 2, 3 цифри.

To multiply the decimal fraction on point one, point zero one, point zero-zero one you should move the point in this fraction on the left on one, two, three figures

Завдання 6. Обчисли: Calculate

Як поділити десятковий дріб на 10, 100, 1000?

How to divide the decimal fraction on ten, one hundred, one thousand?

Щоб поділити десятковий дріб на 10, 100, 1000 треба в цьому десятковому дробі перенести кому вліво на 1, 2, 3 цифри.

To divide the decimal fraction on ten, one hundred, one thousand you should move the point in this fraction on the left on one, two, three figures.

Завдання 7.

Як поділити десятковий дріб на 0,1 , 0,01, 0,001?

How to divide the decimal fraction on point one, point zero one, point zero-zero one?

Щоб поділити десятковий дріб на 0,1, 0,01, 0,001 треба в цьому десятковому дробі перенести кому вправо на 1, 2, 3 цифри (враховуючи нуль цілих).

To divide the decimal fraction on point one, point zero one, point zero-zero one you should move the point in this fraction on the right on one, two, three figures (including zero as a whole).

Let's dance together! /Фізкульт хвилинка

Вчитель англійської мови: I think you are tired, so let's have a rest. Please, stand up. Look at the screen and do this activity with other children.

Завдання 8. Давайте поможем Спячій красуні впоратися із завданням.
Let's help the Sleeping Beauty do the task.

$$(17,28 : 3,2 + 1,4 \cdot 2,5) : 89 - 0,08 = 0,02$$

Завдання 9. Діти, допоможіть Цареві обчислити приклад зручним способом.
Children, help the King to calculate convenient way

$$5,94 \cdot 0,07 + 0,33 \cdot 5,94 + 0,4 \cdot 0,06 = 2,4$$

Завдання 10. Дорога до казкового міста складається з чотирьох частин.
Перша частина має довжину 14,6 км, друга – у 2 рази довша за першу, третя

довша за другу на 4 км, четверта – у 4 рази коротша за третю. Знайти довжину дороги.

The road to the fairy town consists of four parts. The first part is 14.6 kilometers, the second is two times longer than the first, the third is longer than the second on 4 kilometers, the fourth is four times shorter than the third. Find the length of the road.

- 1) $14,6 \cdot 2 = 29,2$ (км) I частина
- 2) $29,2 + 4 = 33,2$ II частина
- 3) $33,2 : 4 = 8,3$
- 4) $14,6 + 29,2 + 33,2 + 8,3 = 85,3$

V. Підсумок уроку. Оцінювання учнів.

Open your diaries. Write down your hometask. Відкрийте ваші щоденники.

Запишіть домашнє завдання.

Інтерактивна вправа «Вільний мікрофон»:

1. Do you enjoy your own work, your results?

Чи отримали ви задоволення від власної праці?

2. Do you want to repeat today's feelings?

Чи є бажання повторити сьогоднішні відчуття?

3. Let's finish our lesson by the quote 'If you want to be on top, do not let education stop.'

Закінчуємо наш урок таким виразом «Якщо хочеш бути найкращим, не припиняй навчання», тому що «Без знань дробів ніхто не може сказати, що знає математику» [3].

При проведенні даного уроку наперед визначається глибина та послідовність розкриття матеріалу, послідовність його вивчення. Так учні знайомляться з десятковими дробами, формують вміння грамотно і чітко виражати свої думки, розвивають інформаційні та комунікативні компетентності.

Специфіка інтегрування англійської та математики полягає також у тому, що їх проводять два вчителі: вчитель англійської мови та вчитель математики. Частка участі кожного вчителя, як правило, повинна бути рівною. Метою даного уроку є навчання іноземної мови з урахуванням математики. Цей урок підвищує

інтерес до вивчення іноземної мови, знімає складності розуміння, створює успіх у учнів.

На просторах інтернету є освітні платформи, де можна навчатися математики і англійської одночасно:

- 1) SK12. Це американська освітня платформа, де можна знайти ігри для вивчення різних наук. Зокрема математиці присвячено аж 12 таких. Це інтерактивний спосіб вивчати математику та англійську одночасно. І не такий нудний, як зубріння словників чи таблиць множення. Ігри на SK12 дуже різноманітні, тому підходять для всіх учнів шкільного віку [64].
- 2) BuzzMath. Це платна гра, в якій за сюжетом користувач повинен допомагати одному винахіднику врятувати вигадану країну. Гра - це історія, тому впродовж її проходження учень зустрине багато слів розмовної лексики. BuzzMath також адаптована під три категорії учнів від наймолодших до 16-річних [51].
- 3) RocketMath. У цій грі учню потрібно вирішувати математичні задачі, щоб побудувати власну ракету, та відправити її у космос. Гра добре підійде для вивчення математичних термінів англійською, але не така інтерактивна, як попередні два ресурси [65].

Для глибшого занурення в математику англійською мовою існують підручники:

- 1) Серія книг «English For Mathematics» добре підійде для молодших учнів.
- 2) Старших учнів можуть зацікавити лекції та блоги про науку на YouTube.

Ефективним засобом формування ціннісних орієнтацій учнів може стати реалізація міжпредметних зав'язків математики й англійської мови, оскільки знання цієї мови потрібні кожній людині, щоб зручно почуватися у сучасному світі. Під час навчання математики доцільно використовувати математичні терміни та усталені конструкції англійською мовою, залучати учнів до самостійного здійснення перекладів математичних текстів, розв'язувати задачі, сформульовані англійською мовою, запроваджувати підготовку та захист англійською мовою навчальних проектів математичного змісту тощо.

2.3. Ефективні прийоми імплементації методики CLIL під час вивчення англійської мови.

У контексті державної освітньої політики Міністерство освіти і науки України залучає до співпраці освітні та культурні установи, організації світу, що дає можливість вчителям України оволодівати сучасними інноваційними педагогічними практиками. У сфері викладання іноземних мов МОН України співпрацює з Британською Радою та Гете-Інститутом, які постійно проводять внутрішнє навчання для вчителів освітніх закладів.

В умовах реформування освіти відбувається народження нової педагогіки, суттєвих змін набуває діяльність вчителя та учня, змінюються ролі, які вони виконують у процесі навчання.

Застосування вчителем методики CLIL вимагає від вчителя при взаємодії з учнем нової ролі – ролі фасилітатора. Вчитель вже не є джерелом інформації та транслятором знань.

Фасилітація характеризується тим, що вона не має директивного характеру. Якщо при традиційних формах проведення уроку вчитель змушує учасників групи виконувати власні інструкції та розпорядження, то у випадку з фасилітацією педагог має поєднувати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу.

Традиційне навчання за своєю суттю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість методика CLIL, перш за все, орієнтована на запитання та пошук. На відміну від традиційних форми навчання, прийоми CLIL повністю охоплюють весь потенціал учня: рівень та обсяг його компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо. Звичайно, традиційна форма передачі знань не є сама по собі чимось негативним, проте у світі швидких змін і безперервного старіння знань традиційна форма навчання має звужені рамки застосування [44].

Один з методів традиційного навчання є механічне заучування матеріалу. Згідно Кривої забування Еббінгауза (нім. Ebbinghaus) — графік, що показує процес забування людиною інформації протягом часу, говорить, що найінтенсивніше забування відбувається відразу після заучування, поступово уповільнюючись (див. рис. 2.4).

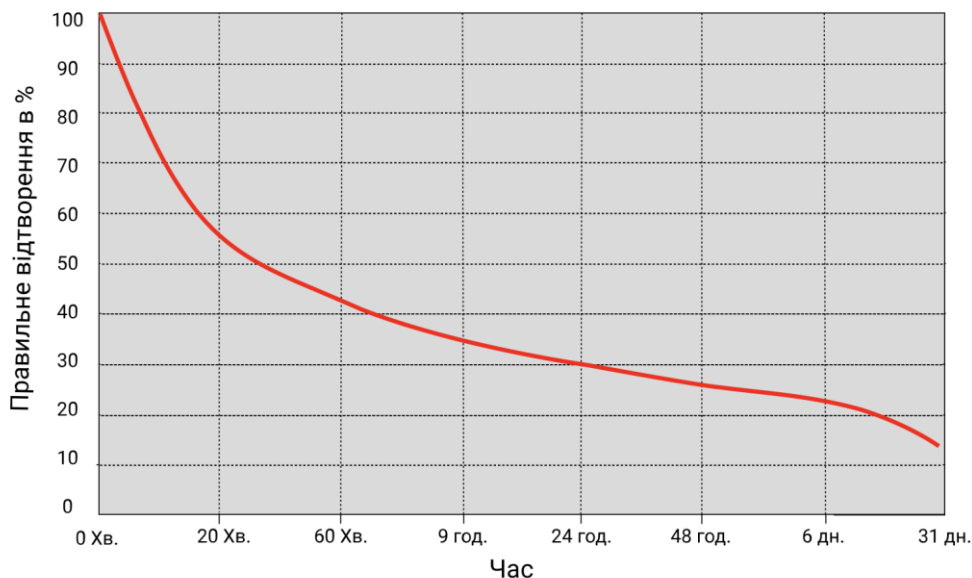

Рисунок 2.4. Крива забування Г. Еббінгауза, що відбиває зв'язок між пам'яттю і часом.

Через дві доби в пам'яті залишається 28 % інформації, яка потім з незначними втратами зберігається протягом 30 діб.

З графіку за кривою видно, що через перші двадцять хвилин у пам'яті залишається до 60 % того, що було заучено. Через годину, тільки 45 %, а після одного дня — тільки 34 % з того, що було заучено. Через шість днів після заучування в пам'яті залишається до 23 %; і лише 15 % того, що було вивчено, міцно зберігається.

Крива забудькуватості має дуже крутий нахил, коли матеріал зберігається нісенітницею.

Матеріал, який у процесі заучування піддається смисловій обробці, менше піддається забуванню, тому динаміка забування осмисленого матеріалу відрізняється від кривої забування Еббінгауза.

Згідно графіку треба робити активацію попередніх знань. Дослідження показують, що якщо ви почуєте щось лише один раз, швидше за все, ви про це забудете. Якщо ви почуєте щось двічі, це краще запам'ятається [28].

На уроці CLIL ви завжди повинні зосереджуватися на двох речах: змісті та мові. Це також означає, що коли ви вирішуєте відрепетирувати щось, ви не зосереджуєтесь лише на репетиції вмісту. Ви також репетируєте мову. Наприклад: Ви зосереджуєтесь на складних поняттях, які були представлені на минулому уроці. Ви ділитесь ідеями запам'ятовувати певні речі краще, ніж просто наполегливо їх вивчати. Ви просите студентів пояснити поняття один одному. Ви змушуєте учнів пояснювати поняття, які ви обговорювали на початку уроку, своїми словами. Усі ці стратегії працюють як для вмісту, так і для мови. І якщо просто приділити цьому увагу, повторивши це кілька разів, учні запам'ятають це краще. Це можна застосувати у своєму класі різними способами:

1. Відкриті запитання: змусити студентів самостійно відповісти на деякі запитання на основі їхніх попередніх знань. Ефективно застосовувати таксономію Блума до запитань, щоб переконатися, що питання різноманітні. Застосування таксономії Блума – одна з технік CLIL, що полегшує розуміння учнями процесу навчання (див. рис. 2.5). Запитання - один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Навчальна мета/рівень	Результат, якого досягають учні
Низький рівень	Знання запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, включаючи факти, поняття, терміни й теорії
	Розуміння здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т. д.), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
	Застосування уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
Високий рівень	Аналіз уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
	Синтез здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
	Оцінювання уміння учнів робити кількісні або якісні оцінки, що основані на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Рисунок 2.5. Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума.

Розвинути такі уміння в учнів може допомогти використання вчителем спеціальних питальних слів для кожного рівня запитань (див. рис. 2.6) [47].

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	<ul style="list-style-type: none"> • Що таке...? Де...? Коли...? • Що саме...? • Скільки...? • Які приклади відомі...? 	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	<ul style="list-style-type: none"> • Як передати іншими словами...? • Як ви розумієте...? • Як пояснити іншими словами...? 	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуй, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	<ul style="list-style-type: none"> • У яких ще ситуаціях можна застосувати...? • Хто може використовувати...? • Чим може бути корисне...? • Що може зашкодити...? 	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте
Аналіз	<ul style="list-style-type: none"> • Які основні елементи...? • З чого складається...? • До якої групи відноситься...? • Які причини...? • Як влаштоване...? • Які функції...? • У чому схожість (відмінність)...? • Що спільного між? • Як пов'язані? • У чому зв'язок між...? 	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	<ul style="list-style-type: none"> • Про що говорить наявність таких елементів, як-от...? • Який висновок можна зробити з фактів...? • Поясніть, чому...? • Що потрібно...? • Чому ви думаєте? • Як зробити...? • Чому ви вважаєте...? 	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, перепишіть, встановіть, замініть
Оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Добре чи погано...? • Які переваги або недоліки...? • Правильно чи помилково...? • Ефективно чи неефективно...? • Чи згодні ви, що..., чому...? • Чи правильно, що..., чому...? 	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

Рисунок 2.6. Питальні слова і дієслова для різного рівня навчальних результатів.

2. Choice-board (Вибіркова дошка). По суті, це означає, що вчитель створює таблицю з низкою завдань або запитань з різними балами як винагороду за виконання, залежно від їх складності. Потім учні можуть вибрати завдання,

які вони хочуть виконати, і повинні отримати загальну кількість балів, встановлену вчителем. Учням потрібно пригадати інформацію з минулого уроку, минулого тижня або навіть ще пізніше. Чудова річ у цій діяльності полягає в тому, що вона дозволяє учням вибрати власний шлях навчання (див. рис. 2.7).

Who was Head of the Cheka in 1917?	Explain the term bourgeoisie.	Who was Anatoly Lunacharsky?	List four different enemies of the Cheka.
Describe Khrushchev's attitude towards religion.	Explain the term 'Proletkult'.	List three aims of the NEP.	What was the October 1917 Decree on Land?
Explain the term 'show trial'.	Who was Patriarch Tikhon?	What were the aims of agitprop?	Describe one strength and one weakness of War Communism.
Last lesson (1)	Last week (2)	Two weeks ago (3)	Further back! (4)

Рисунок 2.7. Приклад методу Choice board.

Кольори показують рівень складності, залежно від часу, що минув після вивчення теми. Чим складніше завдання, тим вищий бал. З цією таблицею 3x4 це означає, що є 12 варіантів, по три з кожної категорії.

Після того, як вчитель підготував таблицю, він пропонує учням виконати завдання на загальну суму балів. Наприклад 10. Це означає, що учні можуть вибрати 2 завдання з оцінкою 4 бали та 1 завдання з оцінкою 2 бали. І також 3 завдання по 3 бали та 1 завдання по 1 балу. Обов'язково не можна встановлювати занадто низьку загальну кількість балів, інакше учні виберуть лише найлегші.

Цей метод це є способом перевірки попередньої вивченої інформації. Ось чому також важливо приділити час для обговорення відповідей і надання зворотного зв'язку. Також вчителі можуть попросити учнів створити ці сітки один для одного або використовували їх для підготовки учнів до тестів [68].

3. Діяльність «Абетка». Ця діяльність одночасно вивчає і предмет, і мову. Її можна використовувати, щоб активізувати мову відносно поточної теми. Вчитель просить своїх учнів скласти список усіх літер алфавіту в своїх зошитах, букви одна під одною. Учні повинні придумати якомога більше різних слів з різними початковими буквами, які пов'язані з темою. Перемагає той, у кого буде найбільша різноманітність слів (тобто якомога більше різних букв). Мета цієї діяльності полягає в тому, щоб після кожної літери стояло хоча б одне слово. І це чудовий спосіб переконатися, скільки слів учні вже опанували. Прийом Абетка може працювати як на початку уроку, так і в кінці. На початку уроку вчитель може активізувати попередні знання та активізувати мову, попросивши учнів записати слова, пов'язані з попередніми уроками чи попередніми темами. Наприкінці уроку вчитель може попросити студентів використати слова, які вони використовували на поточному уроці або зустріли під час обговорення тем [48].

З огляду на те, що сучасний вчитель не є транслятором знань та джерелом інформації, основні зусилля вчителі повинні спрямовувати на стимулювання та направлення процесу самостійного пошуку інформації учнями та їх спільної діяльності. При організації уроку, коли вчителі більше мовчать, а учні більше говорять і діють, відбувається переосмислення педагогами своєї позиції стосовно методів, прийомів навчання, ставлення до учнів та взаємодії з ними. Вчителі використовують ті прийоми та методи, за допомогою яких можна навчити дітей активності, навичкам роботи в команді, коли учні можуть доповнювати один одного, стимулювати до саморозвитку та до самовдосконалення. Здійснюючи фасилітуючу функцію на уроці, вчителі намагаються позитивно реагувати на будь-яку ситуацію, що складається в класі, залучати учнів до того чи іншого виду діяльності, керувати процесом, заохочувати учнів до висловлювання власних думок, позицій, підтримувати їх у цьому, уважно слухати учнів та спостерігати, налагоджувати просту та ясну комунікацію. Важливим етапом фасилітації на уроці є забезпечення зворотнього зв'язку між учасниками процесу. Тому кожен урок вчителі повинні закінчувати фідбеком, під час якого результати оцінюють не

тільки вчителі, але й учні. Оскільки фасилітація є інструментом групової і командної взаємодії, на розроблених CLIL уроках використовуються переважно парна та групова форми роботи.

Нижче пропонується кейс методів та прийомів вчителя - фасилітатора. З упевненістю можна сказати, що використання даних методів та прийомів зробить урок по-справжньому сучасним, творчим, діяльнісним та орієнтованим на учня [13].

Диктант «Спина до спини». Учні працюють в парах, сидячи один до одного спиною. Текст диктанту має два варіанти (Partner A, Partner B). Кожен з партнерів А та В отримує роздрукований текст з пропусками. Кожен з двох учасників має в своєму тексті різні пропуски. Спочатку речення диктує Partner A, Partner B слухає та записує). Наступним диктує Partner B, Partner A слухає та записує. Диктувати можна по одному реченню.

Цей метод сприяє розвитку короткочасної пам'яті. Учні тренуються запам'ятовувати значущі фрази або цілі речення перед тим, як їх записати. Виправлення диктанту може призвести до усного спілкування. Диктант може служити чудовою вправою для повторення матеріалу, а також надати доступ до цікавих текстів, наприклад, представити тему на початку уроку або підсумувати її. Використання прийому «Спина до спини» допомагає розвинути такі мовні навички як аудіювання, говоріння та письмо [55].

Метод «Кластер». Серед методів і прийомів графічного моделювання інформації актуальним є кластер, який дає можливість формувати та вдосконалювати компетентності учнів. Якщо явище, що вивчається, має багато різних за значенням характеристик та ознак, можна дати учням завдання створити схему-кластер. Кластер як спосіб організації навчання учні виконують у парах, групах, фронтально або індивідуально. Правила створення: в центрі записується слово, навколо якого фіксуються слова/словосполучення, пов'язані з темою. Учні озвучують все, що знають, використовуючи метод мозкового штурму. Це можуть бути не лише чіткі факти, але й асоціації чи творчі сприйняття. Далі вся ця

інформація спільно з учнями групується, класифікується, категоризується та оформлюється графічно в певну схему.

Пропонується зразок застосування методу «Кластер» у 6 - ому класі ЗЗСО з теми «Велика Британія» (див. рис. 2.8.).

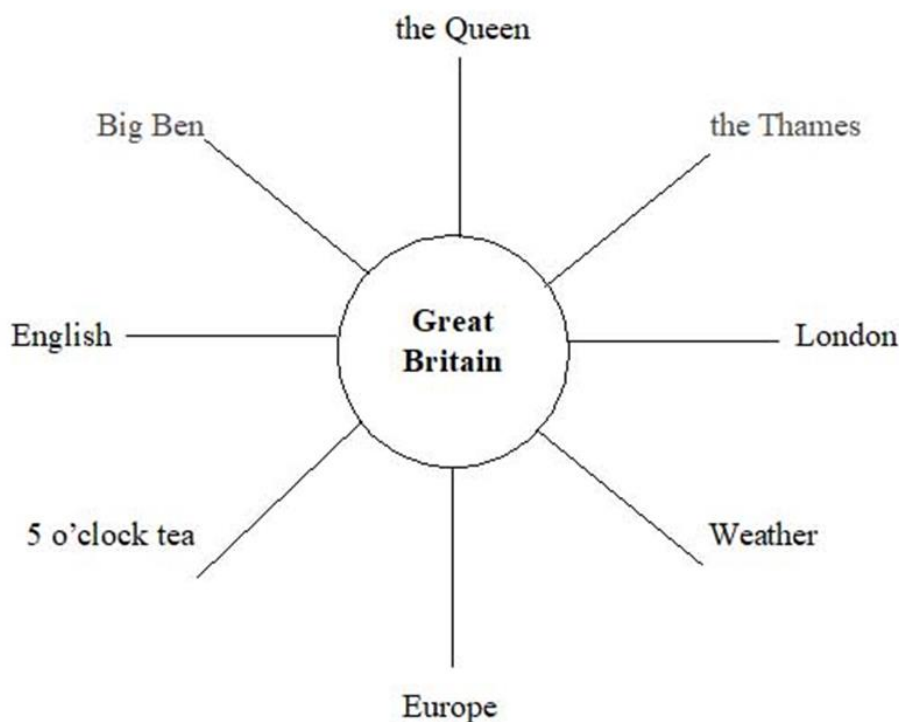

Рисунок 2.8. Схема – кластер «Great Britain».

Учитель записує посередині дошки певне слово чи словосполучення з теми, що вивчається, а учні озвучують усе, що про нього знають. У нашому випадку – це “Great Britain”. За допомогою рисочок, спрямованих від центрального слова, учитель записує висловлення дітей (London, English, the Queen, the Thames тощо). У результаті має вийти щось схоже на кущ, доповнювати який можна упродовж уроку та в кінці, щоб систематизувати знання учнів.

На допомогу учням можуть прийти навідні запитання, наприклад:

- 1) What do you think of when we talk about Great Britain?
- 2) What is the British weather like?
- 3) Why do the British like drinking tea?
- 4) Who is the Queen of Great Britain? та інші [32].

Застосування кластера має наступні переваги:

- дозволяє представити на уроці великий обсяг інформації в структурованому і систематизованому вигляді, виявити ключові слова теми;
- залучає усіх учасників колективу до навчального процесу, підвищується мотивація учнів, адже самі ідеї сприймаються легше;
- дозволяє розвивати критичне мислення;
- учні краще встановлюють логічні зв'язки між поняттями;
- допомагає вільно і відкрито висловлювати думки з будь-якої теми.
- діти активні і відкриті, тому що у них не виникає страху помилитися, висловити невірне судження.

Застосовується кластер на усіх етапах уроку: на стадії виклику – для систематизації того, що студентам відомо і визначення прогалів у знаннях; на стадії осмислення – кластер дозволяє фіксувати фрагменти нової інформації; на стадії рефлексії – поняття групуються і між ними встановлюються логічні зв'язки.

Якщо створення кластерів подається як домашнє завдання, то сприймається учнями як творча робота, у якій є можливою реалізація власного бачення проблеми, власний підхід, варіативність як засіб самореалізації, самоутвердження. Окрім того, це пробуджує творчий потенціал школярів, бо схема може мати як найпростіший графічний вигляд, так і оригінальну форму представлення через певні предмети, образи тощо.

В ході цієї роботи формуються і розвиваються наступні уміння: уміння ставити питання; виділяти головне; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і будувати висновки; переходити від конкретного до загального, розуміючи проблему в цілому; порівнювати і аналізувати; проводити аналогії [21].

Приєм «Brainstorming». Метод «мозкового штурму» (мозкова атака, «Brain Storming») є оперативним методом розв'язання проблеми на основі стимулювання творчої активності. Учасникам обговорення пропонують висловити якомога більшу кількість можливих варіантів рішення, із загальної кількості висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можуть бути використані на практиці. Як правило, теми для мозкового штурму залежать від теми уроку:

1. Today we are going to speak about jobs. Name as many jobs as you can (cook, doctor, nurse, driver, postman, waiter etc.)
2. Now name places where people can work (hospital, school, cafe, garage etc.) Name their activities. What do they usually do? (Teach little children, cook, serve food and drinks, sell fruit and vegetables etc.)
3. Гра “There is something in my pocket”. Учням пропонується визначити, що ж знаходиться в кишені, використовуючи запас слів, вміння ставити навідні запитання. Is it eatable? Is It helpfull? Is it made of plastic (metal, wood, glass), etc.
4. Recollect the words connected with the topic Travelling. Pupils: Ticket, accommodation, hotel, travel agency, travel agent, plane, ship, travelling, sightseeing, guided tour, a coach, hotel reservation.

Під час занять англійської мови метод «мозкового штурму» є найбільш ефективним для вивчення нової лексики (особливо на етапі закріплення матеріалу), розвитку комунікативних здібностей та навичок читання мовчки, передтекстовий етап. Варто зауважити, що в процесі іншомовного спілкування учні приділяють увагу правильності побудови фраз, лексико-граматичним структурам, більше того, можуть допомагати одне одному виправляти помилки та вдосконалювати знання англійської мови (взаємонавчання), що сприяє покращенню командної взаємодії. Відбувається розвиток творчого та асоціативного мислення, завдяки чому в пам'яті закріплюються слова, вирази, зникає мовний бар'єр. Тому важливо забезпечити доброзичливу і невимушену атмосферу в класі. Даний вид діяльності дозволяє вчителю зрозуміти на скільки добре чи погано учні засвоїли матеріал (лексику, граматику).

Можна починати урок з мозкового штурму в якості мовленнєвої зарядки – Warming Up («розігрів»), ставлячи учням запитання:

1. What are your associations with ...?
2. What do you associate with ...?
3. What immediately comes into your mind when you hear ...?

Якщо мозковий штурм використовується на початку вивчення нової теми, він дає бачення того, яким словниковим та граматичним запасом володіє учень, на що вчителю варто звернути увагу [50].

Нижче пропонується приклад використання прийомів «Кластер» та «Мозковий штурм» на кількох етапах уроку англійської мови в 6-ому класі ЗЗСО. Хід уроку:

1. Розминка (триває 3 хвилини). Протягом кількох уроків вивчається тема "Is It Easy To Be Young?". Учитель пропонує провести "Brain Storming" за участю всіх учнів та назвати якомога більше ідей, які асоціюються у них з даною темою. Складається ментальна карта (кластер), серед ідей фігурує "Teenage Problems" (див. рис. 2.9).

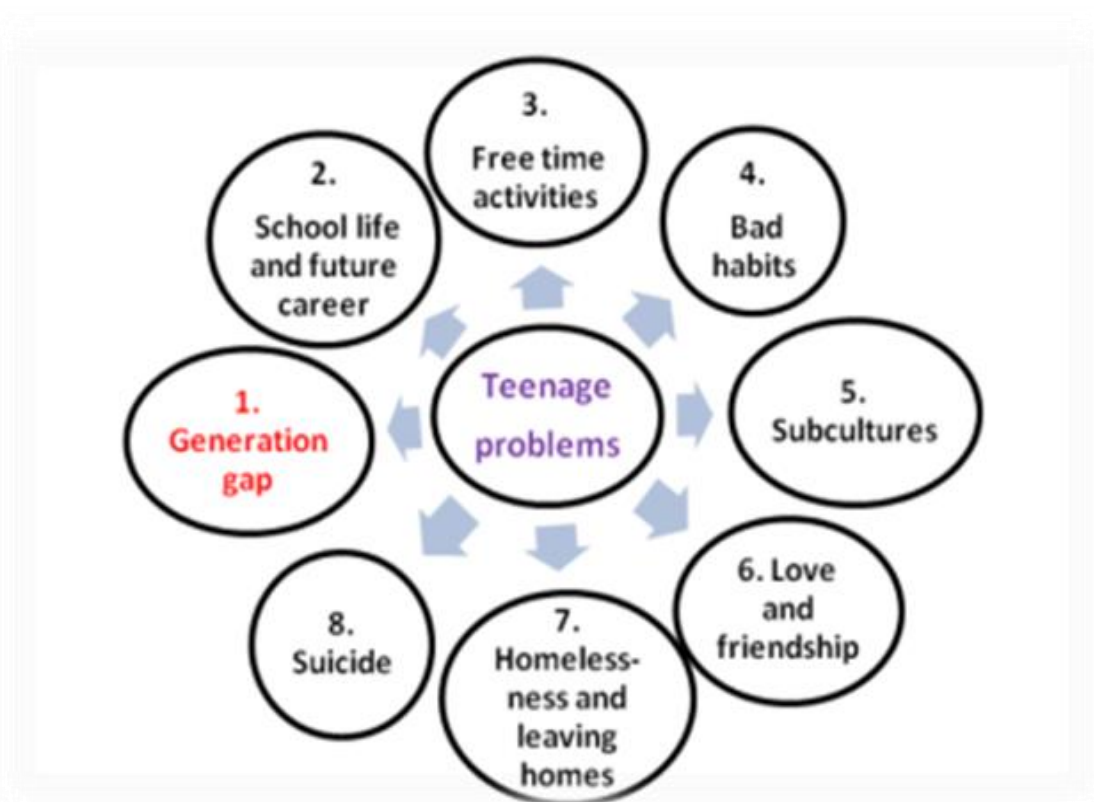

Рисунок 2.9. Ментальна карта (кластер) "Teenage Problems".

2. Об'єднання учнів у міні-групи.
3. Робота в міні-групах протягом 7 хвилин. Вчитель чітко викладає проблему або питання, що вимагає обговорення. Так, наприклад, можна запропонувати провести у міні-групах "Brain Storming" з проблеми тексту, який потрібно прочитати учням "Young People – Old Problems". Завдання

учнів – висловити й записати якомога більше ідей (навіть найабсурдніших), а потім після прочитання тексту зробити висновок про те, які проблеми притаманні підліткам у всьому світі.

Наступний прийом «5 Minute Interview Activity» («П'ятихвилинне інтерв'ю»). Суть даного прийому полягає в тому, що кожен з присутніх учнів пише на стікерах запитання іноземною мовою, які вони хотіли б задати своїм однокласникам або навіть вчителю (про роботу, навчання, сім'ю, захоплення і так далі). Всі стікери з питаннями поміщаються на лист паперу, або на дошку. Кожен зі студентів по черзі відриває стікер і відповідає на поставлене запитання. Даний прийом розвиває навички слухання і говоріння, а також розвиває увагу. Зазвичай даний прийом використовують на перших уроках або на початку уроку, коли учні ще мало знайомі один з одним або з метою зняття емоційної напруги. Такий спосіб організації діяльності дозволяє створити на уроці гарну атмосферу, а також підготувати учнів до подальшої роботи.

Прийом «Mind Map». За своєю суттю ментальна карта (інтелект карта, карта розуму) - це інструмент візуального представлення і запису інформації, метод, який є творчою альтернативою звичного лінійного способу. При створенні карти думок потрібно дотримуватись деяких правил:

- в роботі з картою використовуються кольорові олівці, маркери, фломастери;
- основну тему (ідею чи думку) потрібно розмістити в центрі карти, бажано у вигляді символу, малюнка чи картинки;
- кожна нову лінію (гілку), що йтиме від основної ідеї, бажано малювати різними кольорами;
- гілки (лінії) мають бути гнучкими;
- над кожною лінією пишеться одне ключове слово.

На уроках англійської мови створюються ментальні карти залежно від теми, цілей і завдань. Розглянемо, які можливості для формування продуктивних мовленнєвих умінь мають ментальні карти на прикладі теми "Стрес". На початку уроку, на етапі «мотиваційного старту», з метою введення учнів у ситуацію іншомовного спілкування, пропонується учням назвати асоціації, які у них

викликає слово «стрес». Відповіді записуються на дошці у вигляді «радіантної» або «сонячної» асоціаграми. Як підказує досвід, більшість учнів пов'язують стрес з конфліктними ситуаціями. Тому, видається доцільним розвинути цю підідею коштом вже раніше вивченої лексики за темою "Конфлікти".

Для того, щоб допомогти дітям пригадати більше активної лексики з даної теми використовується техніка, яка в англійській методичній літературі називається "eliciting" ("активізація"): за допомогою навідних питань, синонімів, антонімів, картинок вчитель допомагає "дістати" з пам'яті учнів як можна більше слів. У результаті подібної «інвентаризації» лексичних одиниць відбувається «перекодування» інформації: вивчена раніше лексика подається в образній формі, у вигляді схеми й активізується, але вже на вищому рівні: через так звані «вербальні посередники»: синоніми, антоніми, складання дефініції на мові, що вивчається, «добудовування» лексики: вже відомі лексичні одиниці об'єднуються з новими.

Далі учні повертаються до центральної теми ментальної карти та, після знайомства з текстом «Stressed out» записують додаткові ідеї та асоціації, що пов'язані з ключовим словом. В цілях економії навчального часу, можна розділити учнів на групи, доручивши кожній групі опрацювати одну/дві підідеї. Учні використовують аркуші паперу формату А4, різнокольорові ручки, фломастери, олівці. Творці ментальної карти можуть створювати схематичні малюнки, які висловлюють слова. Малюнки запам'ятовуються краще, ніж слова.

Рекомендовано вчителю скласти свою Інтелект-карту заздалегідь, щоб не упустити слова, що входять в програму, і знати, в якому напрямку працювати. Звичайно, розумова карта, створена спільно з учнями, може відрізнитися від намальованої вчителем самотійно, оскільки в них можуть виникати свої асоціації, пов'язані з тим чи іншим словом (див. рис. 2.10).

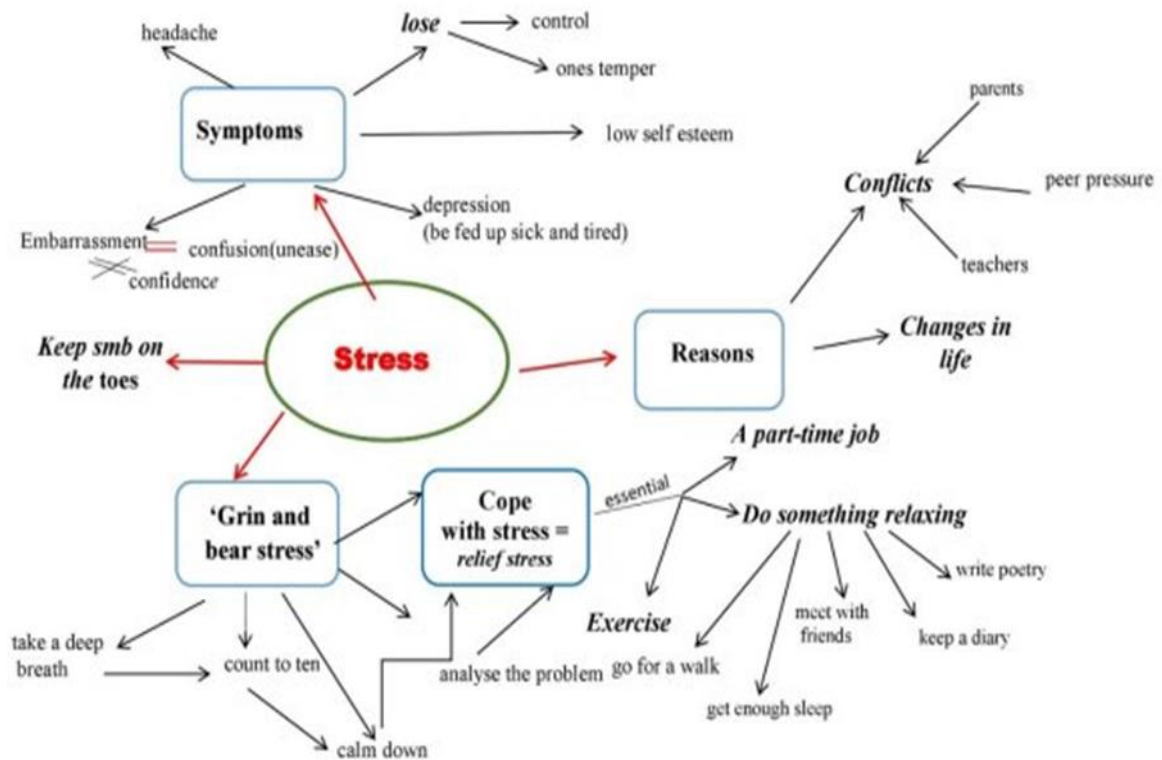

Рисунок 2.10. Інтелект-карта вчителя за темою «Стрес».

Активно використовують учні ментальні карти при написанні письмового висловлювання з елементами міркування. При створенні письмового висловлювання на уроці або на іспиті, учні обмежені в часі, тому дуже важливо навчити учня швидко і коректно фіксувати та організовувати ідеї, скорочувати речення до одного слова чи словосполучення. Наприклад, при написанні письмового висловлювання з елементами міркування на тему "Many teens believe it is more important to get a highly-paid job than a job that brings satisfaction" учні складають ментальну карту.

Оскільки тема твору пов'язана з майбутньою професією, то доречно вибрати центральною ідеєю слово "Job". До слова "Job" можна відразу підібрати синоніми: career/occupation/profession/employment.

Таким чином, використовуючи ментальні карти, учні вчаться працювати з інформацією, переробляти та змінювати її, створювати нову інформацію на основі старої. Учні, які звикли працювати з ментальною картою, навчені не відтворювати завчений «топік», а "витягувати" з пам'яті і використовувати лексичні одиниці для

вирішення конкретної комунікативної задачі, мають всі шанси, щоб успішно виконати творче завдання високого рівня.

Очевидно, що застосування ментальних карт при роботі над словотвором (див. рис. 2.11) сприяє кращому закріпленню матеріалу і його систематизації, формування мовної здогадки, озброює учнів важливими знаннями, спрямованими на формування вміння власного аналізу складних слів.

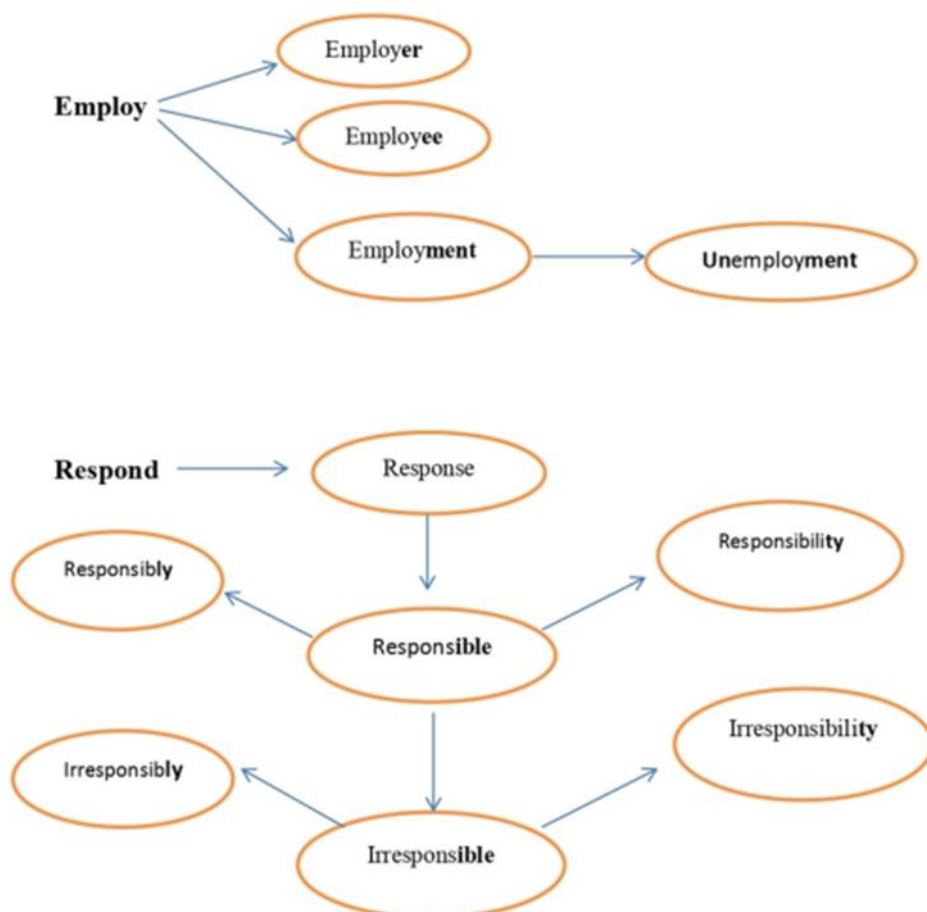

Рисунок 2.11. Приклад ментальної карти при роботі над словотвором.

Таким чином, використання ментальних карт сприяє формуванню продуктивних лексичних навичок в учнів, розширює їх комунікативні можливості, розвиває креативне і критичне мислення, пам'ять, увагу, а також робить процес навчання цікавішим та продуктивнішим [6].

Прийом «Fishbone». Суть прийому «Фішбоун» полягає в постановці проблеми, яка вивчається на уроці, у визначенні її аспектів і знаходженні аргументів, фактів на підтвердження тієї чи іншої точки зору на цю проблему.

Модель постановки й розв'язання проблем дозволяє описати й спробувати розв'язати ціле коло проблем. Учням пропонується інформація (текст, відеофільм, лекція) проблемного змісту й схема Fishbone для систематизації цього матеріалу (див. рис. 2.12).

Fishbone

NAME: _____ DATE: _____

The diagram is a fishbone-style template. On the left is a cartoon orange fish with a white rectangular box in its mouth. A horizontal line extends from the box to the right, ending at an orange tail. From this horizontal line, three diagonal lines branch out: two upwards and one downwards. Each of these diagonal lines connects to a white rectangular box. The upper two boxes are connected to two horizontal lines each, and the lower box is connected to three horizontal lines. The entire diagram is set against a background of small white circles representing bubbles.

Рисунок 2.12. Приклад схеми Fishbone.

На верхніх «кісточках» записується формулювання проблеми, а на нижніх – факти, які підтверджують, що така проблема існує. Після спільного обговорення проблемної теми під модерациєю вчителя учні записують її чітке формулювання в полі «Проблема».

Учням можна запропонувати який-небудь текст проблемного змісту (Це може бути відеофільм). Наприклад «Ecology. Environment. Problems». Ці теми є актуальними та вивчаються в 5-9 класах на уроках англійської мови в ЗЗСО.

Учням необхідно з'ясувати причини проблем в навколишньому середовищі: пожежі, браконьєрство, невміле використання природних ресурсів, вихлопні гази тощо. Потім пропонується подумати про факти: проблеми зі здоров'ям, зникнення багатьох видів рослин, тварин, птахів, забруднення ресурсів і подібне. В кінці необхідно зробити висновок: дбайливе ставлення до природи, будівництво

спеціальних очисних систем, перехід на менш токсичні види палива, вторинне перероблення сировини.

Цікавою й актуальною темою для учнів 6-9 класів буде тема «Gadgets» (див. рис. 2.13).

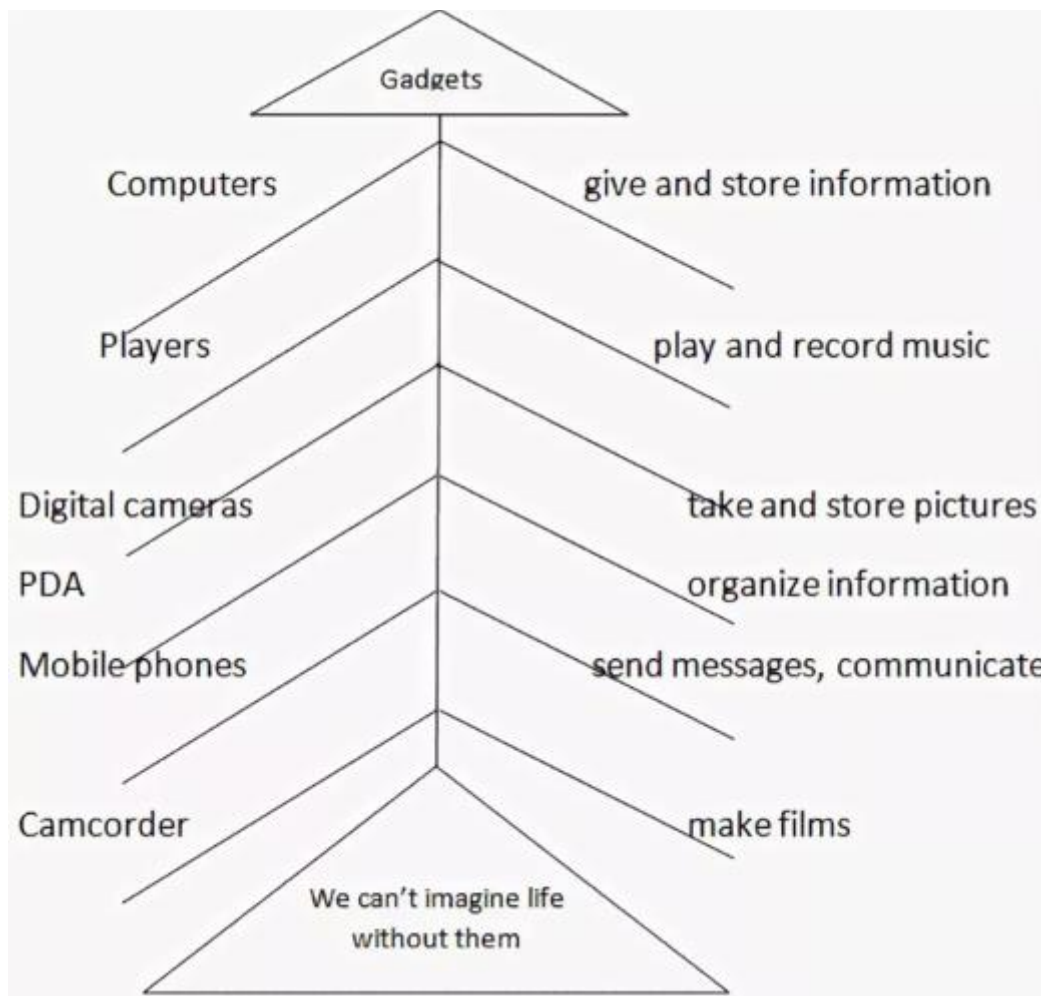

Рисунок 2.13. Схема Fishbone за темою «Gadgets».

Як показує практика, використовуючи цей метод учні успішніше справляються із завданнями та цілями уроку, краще засвоюють лексичні одиниці, намагаються будувати логічні висловлювання. У багатьох зникає «мовний бар'єр» [11].

Гра «Бінго». Ця гра проводиться з допомогою тематичних карток, на яких перелічуються слова з тем, що вивчаються. Мета використання карток «Бінго» — закріплення пройденої граматики та лексики, тренування навичок слухання та уваги.

Для закріплення лексики: учні діляться на групи, кожен із них отримує свій унікальний бланк зі словами / словосполученнями (бланк бінго може бути на 9, 16 або 25 клітинок). По черзі гравці витягують картку зі словом та називають його /

показують / складають із ним речення / називають антонім чи синонім / називають визначення (залежно від рівня групи), інші гравці закреслюють відповідне слово на своєму бланку. Виграє той, в кого першого складеться «бінго» – вертикальний, горизонтальний чи діагональний закреслений ряд клітинок. Можна грати до «супербінго» – коли закреслені всі клітинки, в такому разі кількість карток зі словами має перевищувати кількість клітинок.

Для закріплення граматики: гру можна використовувати для повторення минулої форми дієслів – на бланку пишеться інфінітив слова, завдання гравця – скласти речення, використовуючи слово у другій або третій формі. Наприклад: I bought a car yesterday. Гравці повинні знайти на своєму бланку інфінітив слова та закреслити «bring». Інші приклади: на бланку може бути Active Voice (на картках – Passive Voice), початок / закінчення речення в Conditionals, частина мови або граматичний час тощо.

Актуальність використання тематичних карток в тому, що вони сприяють підвищенню інтересу до вивчення предмета, поглиблюють і розширюють отримані знання, поповнюють активний і пасивний словниковий запас, дають можливість учням проявити свої мовні та пізнавальні здібності. Крім того, сприяють розвитку у дітей правильної вимови та добре розвивають пам'ять. Плюс такої активності в тому, що її можна організувати під час онлайн-навчання. Картки можна використовувати для колективної, індивідуальної або диференційованої роботи з учнями [63].

Прийом «Снігова куля» («Snow ball»). Прийом «Снігова куля» гарний тим, що дозволяє поєднати багато тем (книги, характер, зовнішність, відносини тощо). В цій стратегії поєднано елементи технологій інтерактивного навчання та критичного мислення. Суть технології полягає в тому, що на базові знання учнів «нанизуються» нові знання, які передбачають розширення і поглиблення знань з конкретної теми. Цей прийом можна використовувати для формування навичок усного мовлення та активізації лексико-граматичного матеріалу. «Наростання» снігової кулі може проходити за двома напрямками – лексичним або граматичним (див. рис. 2.14).

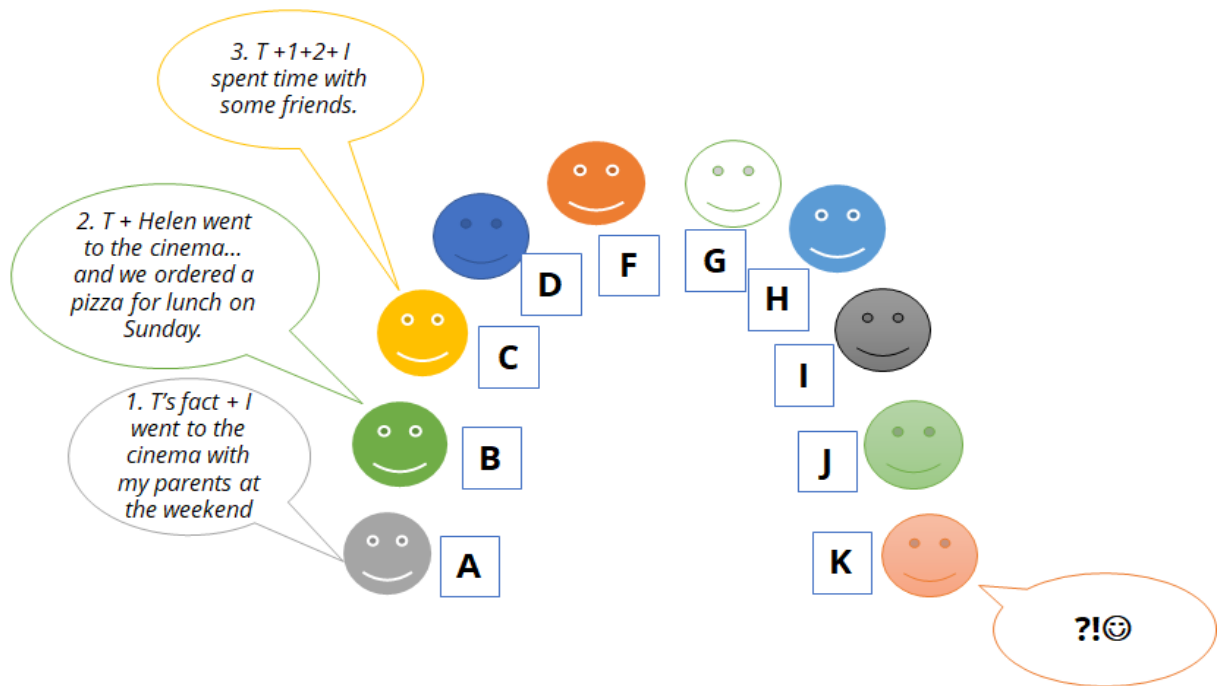

Рисунок 2.14. Приклад «наростання» снігової кулі.

Учитель розпочинає активність, розповідаючи про себе: можливо, про вихідні, що минули, (I spent a lot of time with my family at the weekend) або про особисті уподобання (I absolutely love coffee with orange juice) – це може бути речення на будь-яку граматичну чи лексичну тему.

Учень А повторює речення вчителя, у разі необхідності змінюючи деякі слова (I на She, у деяких випадках, форму дієслова) і додає факт про себе. Можна зберігати єдину граматичну тему, а можна орієнтуватися на те, що сьогодні важливо для учнів за змістом, не прив'язуючись до конкретної мовної теми.

Учень В повторює вже 2 речення і теж додає своє. Звісно, учень J відчуває, що потрапив у халепу, але ж учителю варто інколи повертатися назад. Наприклад, після учня Е попросити учня А повторити все сказане до цього моменту. Такий «сюрприз» можна робити 2-3 рази за гру.

Насамкінець учителю необхідно повторити факти про всіх учнів. Зазвичай це вражає дітей і формує у них розуміння того, що вони важливі для вчителя, що він/вона цікавиться їхнім життям.

Якщо цей вид роботи проводиться вперше, краще виконувати його всім класом. Надалі, коли всі все зрозуміють, можна об'єднати клас у групи по 6-8 учнів [66].

Прийом «Insert». «Insert» — це аббревіатура, що розшифровується як «Інтерактивна, пізнавальна система для ефективного читання та роздумів». Це прийом технології розвитку критичного мислення через читання та письмо, що використовується при роботі з текстом, з новою інформацією. Правила використання прийому «Insert» на уроках:

1. Учні читають текст, позначаючи його спеціальними значками:

- «V» - я це знаю;
- «+» - це нова інформація для мене;
- «-» - я думав по-іншому, це суперечить тому, що я знав;
- «?» - це мені незрозуміло, потрібні пояснення, уточнення.

2. Заповнюється таблиця (див. таб. 2.1 та 2.2).

Таблиця 2.1. Приклад таблиці «Insert».

«V»	«+»	«-»	«?»
You should put a tick if you knew this fact before. (те, що ви читаєте, відповідає тому, що ви знаєте)	New information (те, що ви читаєте, є для вас новим)	Thought differently (те, що ви читаєте, суперечить тому, що ви знали чи думали, що знаєте)	Don't understand, have questions (ви не розумієте те, що читаєте, чи ви хочете отримати більше інформації з цього питання)

Таблиця 2.2. Lesson's objectives.

Lesson's objectives	+	-	?
	(all is clear)	(can't understand anything)	(want to know more)
1)			
2)			
3)			

3. Зачитуються тези.

4. Повторне читання тексту. Ця стадія переводить урок вже в етап осмислення. При цьому таблиця може поповнитися, або якісь тези вже перейдуть з однієї колонки в іншу.
5. Рефлексія. На даному етапі обговорюються записи, внесені в таблицю. Йде аналіз того, як накопичуються знання. Шлях від старого до нового стає більш наочним і зрозумілим.

Основна мета графічного організатора «Insert» – спонукати учнів до відстеження власного розуміння інформації, яка читається, використовуючи певне маркування. Стратегія концентрує увагу не тільки на відомому їм матеріалі, але й на новому, навчає сумніватися в інформації, яка надається, ставити питання, які виникають у процесі роботи над текстом.

Приєм «Insert» найкраще підходить для уроків засвоєння нових знань, або для уроку актуалізації нових знань і умінь.

Приєм вимагає від учня не пасивного читання, а уважного. Інсерт досить ефективний, коли потрібно пропрацювати великий об'єм теоретичного матеріалу.

Робота може проводитися як індивідуально, так і в парах або групах. Наприклад, для використання прийому інсерт на уроках англійської мови при аналізі великого тексту, рекомендується групова робота.

Інсерт, як і будь-який інший прийом критичного мислення, краще використовувати регулярно. Буває, що вчителі, починаючи вводити в структуру уроку той чи інший педагогічний прийом, швидко від нього відмовляються, мотивуючи це тим, що «діти не зрозуміли», «займає багато часу», «немає ефекту» і т.д. Природно, що на перших порах учням важко буде аналізувати текст, записувати не абзацами, а тезисно. Але це не привід відмовлятися від нового. Треба починати з коротких текстів, нехай для початку буде дві графи «знаю» - «дізнався нове», потім необхідно ускладнювати роботу з текстом.

Приєм «Insert» може працювати на кожному етапі уроку (на стадії виклику, осмислення, роздумів). По-перше, він змушує згадати те, що вже відомо, тобто те, що потрібно для стадії виклику. По-друге, дозволяє виокремити з тексту нове - що характерно для стадії осмислення. І, по-третє, передбачає самостійний

аналіз інформації, інтерактивне обговорення, що прийнятно на стадії роздумів або рефлексії [10].

Прийом «Cinquain». Сінквейн (від фр. *cinquains*, англ. *cinquain*) – це вірш, що складається з п'яти рядків, який вимагає синтезу інформації та матеріалу, викладеного в гранично стислих виразах. Правила написання: перший рядок – тема одним словом (іменник). Другий рядок – це опис теми в двох словах (два прикметники). Третій рядок – це опис дії в рамках цієї теми трьома словами (3 дієслова). Четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (почуття однією фразою). Останній рядок – це синонім з одного слова, який виражає суть теми.

Наприклад:

1. Travelling	1. Travelling	1. Thanksgiving
2. Exciting, useful	2. Wonderful, unforgettable	2. Happy, thankful
3. To go, to fly, to swim	3. To rest, to visit, to relax	3. Get together, pray, thank
4. The best way to relax	4. To know about culture	4. People like it very much.
5. My dream	5. Tour	5. Charity

Лаконічність форми розвиває здатність резюмувати інформацію, викладати думку у кількох значних словах, ємних і коротких висловлюваннях.

Сінквейн може бути запропонований як індивідуальне самостійне завдання; для роботи у парах; рідше як колективну творчість. Межі предметної області залежить від гнучкості уяви вчителя. Зазвичай сінквейн використовується на стадії рефлексії і може бути як нетрадиційна форма на стадії виклику. На стадії осмислення написання сінквейну дозволяє вчителю оцінити, як учні розуміють тему, що вивчається, урізноманітнює навчальний процес, робить його цікавішим, адже сінквейн — це й ігрова діяльність. Ця методика є зміною діяльності, що сприяє деякому емоційному розвантаженню учнів [8].

Це загальні характеристики найсучасніших методів, тим не менш, залежно від використання методів різними вчителями із різним досвідом деякі параметри методів можуть змінюватися.

Сучасний урок іноземної мови багато в чому відрізняється від традиційних підходів. Постійно оновлюються методичні концепції, з'являються нові ідеї. Для того, щоб учитель був компетентним та відповідав вимогам сучасності, йому потрібно постійно знаходитися в русі та пошуку.

Звісно, неефективно використовувати один метод увесь час – вчитель має комбінувати різні підходи навчання, створюючи власний стиль викладання (в англійській літературі часто використовують термін «eclectic approach» на позначення суб'єктивних комбінацій різних методів), підлаштовуючись під цілі, особливості, завдання та потреби учнівства.

Висновок до розділу 2.

Міжпредметні зв'язки – поняття складне і багатоаспектне. Його розглядають як взаємну погодженість навчальних програм, наступність у розвитку наукових знань, взаємозв'язок між компонентами предметної структури освіти, дидактичну категорію, дидактичний принцип, дидактичну умову, форму інтеграції тощо.

Наголошено на тому, що методика предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL сприяє вдосконаленню та систематизації отриманих раніше знань з англійської мови та інших навчальних предметів, зростанню індивідуального рівня учнів, поглибленню практичних навичок.

У другому розділі досліджено реалізацію міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови в середній школі. Були розглянуті практичні аспекти з реалізації таких міжпредметних зв'язків як: англійська мова і математика, англійська мова і українська мова, англійська мова і музичне мистецтво. Аргументується необхідність їх різнобічного застосування, що сприяє цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення учня до пізнавального процесу.

Відзначено, що процес формування навичок засвоєння навчальних предметів англійською мовою за методикою CLIL забезпечує зв'язок та дає

можливість досягнення практичних результатів впровадження принципів нових освітніх програм.

Надалі наведено приклад організації та проведення інтегрованого уроку (математика та англійська мова) у 5-ому класі. Розглянуті приклади завдань, що сприяють формуванню вмінь учнів застосовувати вивчений матеріал на практиці, зокрема, вміння формулювати висловлювання з мовних ситуацій, пов'язаних з розв'язанням математичних завдань.

Як показала практика, правильне використання міжпредметних зв'язків математики й англійської мови сприяє формуванню практичної та комунікативної компетентності учнів.

На просторах інтернету є також різні освітні платформи, де можна навчатися математики і англійської одночасно: CK12, BuzzMath, RocketMath.

Були охарактеризовані найсучасніші методичні прийоми з використанням CLIL-технології для вчителя – фасилітатора в освітньому процесі 5 – 9 класів в закладах загальної середньої освіти. На відміну від традиційних форми навчання, прийоми CLIL повністю охоплюють весь потенціал учня: рівень та обсяг його компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

Зазначено, що використання методики CLIL в освітньому процесі дає можливість вчителям інтегрувати вивчення іноземної мови з різними навчальними предметами. Наголошено на наявності головної переваги, якою є підбір цікавого наповнення навчального матеріалу для формування лінгвістичної бази учнів, яку в подальшому необхідно самостійно розвивати протягом усього життя.

Для створення уроку CLIL є певні вимоги до підбору навчального матеріалу та форм роботи: складність матеріалу трохи нижче актуального рівня знань учнів з предмету рідною мовою; урок повинен бути забезпечений достатньою кількістю завдань для розуміння та освоєння матеріалу; завдання повинні бути побудовані з акцентом на предметний зміст, залучати учнів до процесу розуміння, перевірки, обговорення різних питань за Таксономією Блума; завдання повинні показувати особливості лінгвістичних форм, відпрацьовувати вміння в їх

створенні, використанні; використовувати різні види перевірки і оцінки (у тому числі взаємоконтроль); завдання повинні стимулювати самостійну і творчу діяльність учнів, комунікативні завдання для усного та письмового спілкування іноземною мовою.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ CLIL

3.1. Міжнародний досвід імплементації методології CLIL.

Методика викладання мови та предмету (CLIL – Content and Language Integrated Learning), запропонована в 1996 році європейськими лінгвістами (European Platform for Dutch Education, UNICOM, University of Jyväskylä). У зарубіжній методиці питання іншомовного занурення на основі використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання достатньо широко вивчалось в роботах таких вчених як P. Calvé, J. Cummins, A. Safty, K. Clark, C.L. Walker, P. Mehisto, D. March. Науковцями було зроблено значний внесок в розробку даної методики навчання іноземних мов. У вітчизняній методиці також є певні досягнення щодо дослідження програм занурення та їх адаптації до умов української школи. Про це свідчать дослідження Р.Ю. Мартинової, О.Б. Тарнопольського, С.П. Кожушко, З.М. Корневої та інших.

Різноманітні методи та підходи до вивчення іноземної мови набувають все більшої актуальності в умовах глобалізації та інтеграції. Сьогодні важливо не просто оволодіти іноземною мовою, а набути інтегративних комунікативних навичок, які дозволять ефективно вести професійно-ділове спілкування з представниками інших культур. Саме тому методика предметного та мовного інтегрованого навчання використовується майже в усьому світі.

Ідея використання принципу предметно-мовного інтегрованого навчання виникла в результаті збільшених вимог до рівня володіння іноземною мовою при обмеженому часі, відведеному на його вивчення. З цією проблемою стикаються вчителі практично у всіх країнах [22].

Найближчими аналогами вищезазначеної методики можна вважати канадську практику навчання ІМ через занурення (immersion), або американські програми вивчення іноземної мови з опорою на зміст предмету.

За словами вченої Колумбійського центрального університету Рози Муноз-Луна заємов'язок змісту та вивчення мов став загальноприйнятою практикою європейської освіти. CLIL є наслідком нещодавньої європейської політики, спрямованої на вивчення інших мов у природних умовах. У цьому загальноєвропейському контексті кожна країна ЄС зазнала різних історичних факторів, що спричинили формування сучасних навчальних ситуацій у мові.

Досліджуючи історію становлення європейської багатомовної освіти, треба звертати увагу на те, що тривалий період в європейській історії національні мови асоціювалися з конфліктними ідеями, а тому лінгвістичний націоналізм держав-нації, якими намагалися бути західноєвропейські держави, перетворився в ядро політичної ідеології і спричинив непримиренну боротьбу проти іншомовних впливів і мовних меншин, яких сприймали як загрозу єдності національних держав. Мовна політика Іспанії, Італії, Німеччини в період тоталітарних режимів ХХ ст. була спрямована на підтримку виключно однієї основної мови, вбачаючи в ній засіб консолідації влади у країні. Шкільну освіту розглядали як основний інструмент розвитку і підтримки бажаного монолінгвізму [14].

Проте вже в 50-ті роки ХХ ст. інтеграційні процеси в Європі та ріст мобільності населення викликали нагальну потребу створити нову форму навчання європейських мов. Основи багатомовної освіти в Європі було покладено офіційним відкриттям у квітні 1957 році у передмісті Люксембургу першої багатомовної школи для дітей персоналу європейських наднаціональних закладів. «Робота над створенням курікулуму, визначенням рівнів навченості учнів і системи оцінювання, виробленням критеріїв підбору вчителів і особливостей інспектування та ще багато інших досі незнаних проблем нової школи швидко об'єднала міністерства освіти шести європейських країн. Сітка закладів освіти, об'єднаних єдиною ідеєю і назвою, інтенсивно зростала. Експеримент зі створення школи нового типу виявився досить успішним і невдовзі переріс у великий суспільний проект, що і нині фінансується Європейською спільнотою».

Після вдалих експериментів з впровадження методики CLIL у деяких країнах почалися серйозні дискусії щодо подальшого поширення використання

вищезазначеного методу. Наприклад, у Франції після успіху 1992 року постало питання про необхідність розширення методики, або використання її лише з окремою групою мотивованих учнів. У Бельгії (фламандській общині), Литві, Швеції, Ісландії та Норвегії також з'явилися важливі питання для обговорення. Так, у цих п'яти країнах дебати стосуються викладання, а саме чи може від інтенсивного вивчення іноземної мови, тобто застосування методики CLIL, постраждати рідна мова. У Швеції переймаються проблемою можливого зниження рівня знань з предмету, який викладають іноземною мовою.

У Нідерландах спостерігається зацікавлення щодо можливості впровадження методики CLIL у неповну середню професійну освіту та початкову школу. Проте головний виклик полягає у недостатній кількості кваліфікованих учителів. У Болгарії влада має справу з тиском від вчителів, які вимагають підвищення зарплатні та зменшення навантаження. Усі інші випадки, що обговорюються стосуються питань, які предмети мають викладатись за методикою CLIL та скільки часу на це має бути відведено [19].

Проблема багатомовної освіти як світова тенденція модернізації освітнього простору є предметом наукових досліджень багатьох вчених різних країн світу (P. Allen, H. Baetens Beardsmore, H. Баришніков, С. Baker, С. Benson, J. Cummins, V. Cook, J. Cenoz, В. Гаманюк, Н. Гальскова, М. Глушкова, D. Gorter, J. Darquennes, J. Duarte, В. Harley, Н. Євдокімова, Р. Mehisto, Л. Мороз, М. Swain, Р. Tabors, Chr. Helot, В. Hufeisen, М. Fleming, А. Young та інші).

CLIL є природним і необхідним наслідком парадигматичної та педагогічної еволюції у навчанні іноземної мови. Мовні форми та структури поступилися місцем контексту, ставлячи комунікативні цілі в основу мовного викладання.

На сьогодні використання методики CLIL найбільш поширене у країнах Західної Європи (Бельгія, Франція, Німеччина). Крім того, вищезазначену методику використовують в Іспанії, Канаді, Естонії, Польщі, Латвії, Італії, Фінляндії, Чехії та інших країнах світу [18].

В Угорщині вже давно існують білінгвальні школи, в яких навчальні предмети вивчаються іноземною мовою. У Болгарії використання вищезазначеної

методики здійснюється уже близько 50 років і досі становить інтерес для спеціалістів, що працюють у цій галузі. За цією методикою в білінгвальних школах Болгарії здійснюється навчання таких предметів як, історія, географія, філософія, а для реалізації навчального процесу використовуються англійська, німецька, французька, іспанська та інші мови.

CLIL –явище не нове для Європи. Однак останнім часом воно набуває дедалі більшої популярності у Центральній та Західній її частинах. Консультант сектору «Мова та освітня політика» при Гете-Інституті (від нім.Goethe-Institut) у м.Мюнхен, Німеччина Ернст Ендт (нім. Ernst Endt) вважає, що вирішальними при цьому є три аргументи, а саме:

- емпірично-експериментальна методика навчання багатьох предметних дисциплін, особливо природничих, яка має велике значення і для процесу вивчення іноземної мови, під час якого використовуються аналогічні навчальні методи;
- вивчення іншої мови в автентичному контексті та зі змістом, який відразу можна застосувати;
- можливість закріпити мовні навички на основі конкретних речей і процесів.

Погоджуючись з думкою Е.Ендта варто зазначити, що CLIL не лише підвищує шанси на успіх у процесі вивчення іноземної мови, але й загалом розвиває комунікативні здібності учнів. А це є однією з найважливіших властивостей для успішного старту в професійне життя та у досягненні омріяної кар'єри.

У доповіді «Про значення предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL» Ернст Ендт зазначив, що CLIL – предметно-мовне інтегроване навчання або фаховий предмет німецькою мовою, що закріплене у новому Законі України «Про Освіту» та може викладатись, починаючи з початкової школи. Вважаємо, що у контексті дослідження варто ретельно проаналізувати досвід впровадження CLIL Гете-Інститутом (Німеччина) в Україні. Так, у проєкті «Мережа сталого розвитку CLIL» Гете-Інститут в Україні пропонує освітню платформу для обміну та підвищення кваліфікації вчителів для тих державних

шкіл України, які вже використовують цю методику у навчанні, та для тих, які мають інтерес до CLIL-методики. Метою цього проекту є колегіальна співпраця між вчителями фахових дисциплін та вчителями іноземної (німецької) мови, підвищення педагогічно-дидактичної компетентності у сфері CLIL та розвиток інтердисциплінарних навчальних проектів, які створювали б умови для розвитку дослідницького мислення учнів [56].

Результатом плідної співпраці вчителів іноземної (німецької) мови та вчителів-предметників із Східної Європи та Центральної Азії стала презентація авторських уроків для учнів за тематичними розділами, що вивчаються та ін., а саме:

- навчальні дисципліни «Біологія», «Хімія», «Математика», «Фізика» + «Іноземна мова (німецька)». Учням 12-15 років, які володіють іноземною (німецькою мовою) на рівні А2 пропонується вивчити навчальний матеріал із інтегративної теми «Математика допомагає лишатися здоровим» (від нім. Mathemachtgesund) засобами німецької мови. У процесі вивчення цієї теми учні вивчають навчальну тему «Людське тіло» (від нім. Dermenschliche Körper) та виконують низку різноманітних завдань, зокрема читають тексти німецькою мовою на теми «Серце» (від нім. Das Herz), «Кров» (від нім. das Blut), відповідають на питання до кожного з них, розв'язують арифметичні задачі, використовуючи при цьому знання з математики, хімії та фізики тощо;
- навчальні дисципліни «Біологія», «Географія»+ «Іноземна (німецька мова). Учням 13-15 років, які володіють іноземною (німецької мови) на рівні А2, В1 пропонується вивчити навчальний матеріал з інтегративної теми «Водні ресурси» (від нім. Wasserwelten) засобами німецької мови. У процесі вивчення цієї теми учні вивчають навчальну тему – «Вода» (від нім. Wasser) та виконують низку різноманітних завдань, зокрема читають текст німецькою мовою на тему «Чистота води у природі» (від нім. dassaubere Wasser der Natur), відповідають на питання до нього, беруть участь у турнірі знавців природничих наук «Знання про воду» (від

нім. Wasserwissen), презентують власний проект «Вода у моїй школі» (від нім. Wasser in meiner Schule) тощо;

- навчальні дисципліни «Біологія», «Образотворче мистецтво» + «Іноземна (німецька мова). Учням 8-12 років, які володіють іноземною (німецькою мови) на рівні A2, B1 пропонується ознайомитись із «Шрифтом Брайля» (від нім. Blindenschrift) через органи дотику засобами німецькою мови, зокрема учням пропонується доторкнутись до різних рельєфно-крапкових шрифтів і сказати, що там написано німецькою мовою; прочитати текст та подивитися відео-сюжет про Луїса Брайлема та його систему шрифту, відповісти на питання до цього тексту (сюжету) німецькою мовою тощо. Європейські школи, де низка предметів навчальної програми викладається іноземною мовою, існують вже кілька десятиліть. Резолюція Ради Європи 1995 року схвалила активне використання інноваційних методів навчання, особливо під час вивчення навчальних предметів іноземною мовою, використовуючи можливості білінгвального навчання. Згідно з цим документом знання трьох Європейських мов є пріоритетним. Звіт Європейської Комісії з навчання іноземних мов від 2005 року стверджує, що найефективнішим способом успішного вивчення іноземної мови є саме використання іноземної мови з певною метою. Таким чином, іноземна мова стає швидше інструментом, а не кінцевою метою навчання [57].

Так, запровадження занять CLIL не потребує наразі нових навчальних планів. Невеликі проектні модулі в межах предметних занять в достатній мірі пристосовані для їх використання під час уроку. Наприклад, на одному занятті учні дізнаються про історію середньовічної Англії та практикуються у використанні часів дієслів, на іншому – ставлять нескладний фізичний експеримент і обговорюють його, використовуючи ступені порівняння прикметників; малюки, вивчаючи кольори, змішують фарби і дізнаються, скільки різних кольорів виходить із трьох – червоного, жовтого і синього. Двомовне предметне заняття є новим шкільним предметом, тому що (наявні)

елементи можуть комбінуватися один з одним і утворювати, таким чином, новий спосіб передачі та засвоєння знань і навичок. Завдяки комплексним вимогам воно зумовлює необхідність запровадження нових методично-дидактичних підходів, таких як орієнтація на діяльність, центральна позиція учня та його автономія. Під час нього відбувається навчання певного предмета мовою та за допомогою мови одночасно. Так, виникає цикл сприймати мову, спостерігати, випробовувати, використовувати, генерувати і свідомо вживати, який постійно повторюється як у невеликих, так і в значних масштабах. Для навчальних дисциплін, які викладаються двома мовами, не встановлюються два види навчальних цілей. Один предмет є головним, відповідно саме до його тематики та змісту визначаються навчальні цілі. Природничі предмети (біологія, фізіологія, анатомія, географія та ін.) та навчальні дисципліни фізико-математичного циклу (математика, фізика, хімія, інформатика, техніка та ін.) імпонують для двомовного заняття особливим чином, тому що, по-перше, обидвом предметам – власне головному і мовному – притаманний емпірично-експериментальний підхід, що вимагає подібних навчальних методів; і, по-друге, інша мова вивчається в автентичному контексті і може відразу використовуватися на практиці; і, по-третє, мовна дія може ефективно засвоюватися на конкретних і зрозумілих речах і процесах. Наголосимо на тому, що двомовне предметне заняття вимагає кооперативних форм співпраці. Саме тому йому імпонує проектна робота. Таке навчання не обмежене формально-інституційними формами, воно може також використовуватися і поза межами заняття в аудиторії, наприклад, в міждисциплінарних проектах. Двомовне навчання може проходити в найрізноманітніших формах, зокрема це можуть бути невеликі тематичні чи багатотижневі проектні модулі на уроці; чи орієнтовані на конкретну навчальну ціль піврічні чи однорічні тематичні цикли загального характеру; або ж їх можна включити в навчальні плани, інтегруючи у процес навчання тривалістю кілька років. Важливим є те, що двомовне навчання може розпочинатися вже в дитячому садочку чи у підготовчих дошкільних групах – звичайно, в ігровій формі – і продовжуватися у початковій школі, а вже у середній

школі досягнути повної зрілості та вираження, використовуючи для цього увесь свій потенціал у вищій школі.

Предметно-мовне інтегроване навчання є сучасним механізмом формування фахової компетентності майбутнього висококваліфікованого спеціаліста з одночасним оволодінням ним іноземною мовою, що сприяє всебічному розвитку особистості, активізує бажання надалі вивчати іноземну мову та забезпечує становлення конкурентоспроможного фахівця, здатного у майбутньому обрати гідну професію на ринку праці світу.

Процес формування вмінь іншомовного спілкування учнями загальноосвітніх шкіл стає ефективнішим з використанням технологій предметно-мовне інтегроване навчання як інноваційної методики підготовки висококваліфікованих фахівців у різних галузях знань.

Але загалом впровадження методології CLIL у деяких країнах реалізується успішно. У Болгарії був підтриманий проект, основною метою якого стало створення курсів CLIL для підвищення кваліфікації учителів-предметників, а також розробка навчальних матеріалів для вчителів та учнів. У Естонії проводять заняття з вчителями, надають консультації при підготовці навчально-методичних матеріалів та забезпечують безкоштовно навчально-методичною літературою вчителів та учнів [36].

В Європейських країнах вже доведена ефективність впровадження предметно-мовного навчання в середніх навчальних закладах, отже вважаємо, що ця методика може бути рекомендована для ЗЗСО України.

3.2. Основні переваги та труднощі при імплементації методики CLIL.

CLIL є гнучким методом, за допомогою якого можливо вивчати іноземну мову. У порівнянні з іншими методами навчання, CLIL є ефективним, оскільки знання конкретного предмету забезпечує учням мотивацію вивчення іноземної мови.

Перевагами інтегрованого змістового та мовного навчання можна назвати наступні елементи:

- економія часу через одночасне інтегроване вивчення двох дисциплін:

змістової дисципліни та іноземної мови;

- цілісне сприйняття предметів через їх поєднання на занятті;
- підвищення мотивації використання іноземної мови для спілкування у мовному середовищі;
- використання не тільки англійської мови, як це передбачено методикою її викладання для спеціальних цілей, а будь-якої іноземної мови;
- гнучкість методики: різна тривалість та інтенсивність (варіанти «м'якої» моделі з частковим викладанням змісту на іноземній мові на окремих заняттях та «жорсткої» моделі з викладанням більшої частини програми цільовою мовою, можливість реалізації у формальному, неформальному та інформальному видах освіти, використання елементів методики на різних етапах освіти (з дошкільної до вищої);
- можливість використання різноманітних видів співпраці: передбачається робота індивідуальна, в парах, групах, що також мотивує до участі в навчальному процесі;
- обов'язкове використання великої кількості наочних матеріалів, що

спрощує сприйняття незалежно від рівня володіння мовою;

- опрацювання матеріалу за допомогою різноманітних завдань на розвиток самостійного критичного мислення (наприклад, знайти певну інформацію з теми в тексті, виділити ключові слова, порівняти дефініції із термінами, зробити аналіз отриманої інформації, склавши схему або діаграму, відповісти на запитання з теми) [41].

Системне застосування методики предметно-мовного інтегрування також дозволить:

- підготувати учнів до успішної здачі ЗНО та міжнародних іспитів (IELTS, TOEFL, DELF) і продовження освіти за обраною спеціальністю;

- розвивати критичне мислення, творчий потенціал, підвищувати самооцінку учнів.

Однією з найголовніших переваг методики CLIL можна визначити підвищення мотивації учнів до вивчення іноземної мови. Навички спілкування іноземною мовою в будь-якому контексті стає пріоритетним. Учні мають можливість краще пізнати та зрозуміти культуру мови, яка вивчається, що призводить до формування соціокультурної компетенції. Повне занурення в природне мовне середовище дозволяє студентам вивчити специфічні терміни, певні мовні конструкції, таким чином готуючи їх до подальшого навчання та використання отриманих знань та вмінь.

Незважаючи на значну кількість переваг впровадження методики CLIL у навчальних закладах України, існують також певні труднощі в реалізації даних інновацій. Адже викладачі повинні володіти мовною компетенцією та методикою викладання іноземних мов разом з методикою викладання різних предметів тощо. Спеціалісти багатьох напрямів повинні розуміти, аналізувати всю інформацію, що стосується їх професійної галузі та яку подано іноземною мовою, вміти спілкуватися з колегами, що проживають у інших країнах і передавати свій досвід далі.

Для імплементації інноваційної методики CLIL викладачі повинні володіти наступними навичками та компетенціями як:

- знанням психологічних аспектів двомовного навчання;
- мовними навичками в сфері дисципліни, яку викладають;
- знанням великої кількості методик навчання дисципліни та іноземної мови;
- здатністю викладати дисципліну іноземною мовою; готовністю до постійного підвищення кваліфікації.

Тобто, для реалізації такої методики у навчальних закладах України необхідні високо кваліфіковані викладачі, які здатні читати лекції та проводити практичні, семінарські або лабораторні заняття двома мовами [43].

Наступною проблемою у реалізації методики CLIL можна назвати розробку нових навчальних програм та підготовку навчального матеріалу. Окрім володіння

іноземною мовою методика предметно-мовного навчання потребує інноваційного підходу до проведення занять, тобто використання різних форм подання матеріалу, організації роботи, яка буде направлена на індивідуальну та творчу діяльність студентів. Таким чином, викладачі, які використовують методику CLIL, повинні володіти специфічними професійними компетенціями для ефективної імплементації даної методики. Серед інших недоліків впровадження методики CLIL у навчальних закладах України ми можемо виділити наступні:

- брак коштів для проходження українськими викладачами стажування за кордоном та для запрошення викладачів з Європи в Україну;
- відсутність профільних навчальних комплексів іноземною мовою;
- відсутність курсів підвищення кваліфікації для викладачів, що реалізують CLIL;
- слабкий зв'язок програм з багатьох предметів з реальним щоденним життям;
- інформаційна засміченість (з одного боку величезна кількість теоретичної інформації, з іншого – недостатня кількість завдань практичного змісту);
- програми з різних предметів, а особливо - з предметів різних циклів, дуже не співпадають [46].

Під час впровадження багатомовної освіти були виявлені проблеми, пов'язані з неоднозначним сприйняттям її вчителями. Така реакція пов'язана не лише з додатковим навантаженням педагога, але й з відсутністю необхідного рівня його мовної та методичної підготовки. Вчителі мають відповідати наступним вимогам: мати високий рівень володіння мовою навчання, опанувати методикою інтегрованого навчання предмета та мови, мати бажання та навички роботи у полікультурному середовищі, бути готовим до самоосвіти. Це потребує системи підтримки шляхом підготовки педагогів у форматі тренінгів, практичних семінарів із залученням досвідчених фахівців, надання доступу до ресурсу методичних та дидактичних матеріалів, забезпечення умов для самоосвіти, організації консультування й обміну досвідом, а також можливості обговорювати труднощі та шляхи їх подолання.

Незважаючи на той факт, що методика CLIL в різних країнах була запроваджена з урахуванням специфіки кожної з них, коло проблем можна чітко узагальнити і звести до проблем людських ресурсів, законодавчих, матеріальних та фінансових аспектів та таких, що пов'язані власне з навчальним процесом.

Беручи до уваги вищезазначені позитивні та негативні сторони методики CLIL, можна дійти висновку про доцільність її використання в освітньому процесі через відповідність сучасній потребі поєднання дисциплін, мотивації до професійного самовдосконалення у створеному штучному мовному середовищі. Також важливо зазначити необхідність подальшої роботи у напрямку розробки методичного забезпечення і підготовки фахівців у викладанні із запровадженням методики інтегрованого змістового та мовного навчання [45].

Використання методики CLIL відповідає функціональному підходу до викладання іноземної мови і дозволяє досягнути високої ефективності в її оволодінні.

3.3. Перспективи впровадження напрямів інтегрованого навчання іноземної мови в Україні.

Головною метою сучасної трансформації системи освіти України є її адаптація до потреб суспільства, підготовка молоді до життя в нових умовах міжнародної взаємодії і співробітництва. Інформатизація та багатомовне навчання стали сьогодні одними з визначальних векторів формування освітнього середовища нової якості. Багатомовна освіта – одна з ключових особливостей освітньої галузі багатьох європейських країн. Саме багатомовну компетентність світові процеси глобалізації та інтеграції виводять на рівень освітніх пріоритетів.

Необхідність і важливість впровадження інтегрованого навчання обумовлено розширенням Європейського Союзу, де різноманітність мови та потреба у спілкуванні розглядаються як центральні проблеми. Навіть якщо англійська мова є основною мовою, інші мови навряд чи зникнуть. Деякі країни переконані у необхідності використання рідних мов у своїх межах. Зі

збільшенням контактів між країнами буде зростати потреба у комунікативних навичках другою чи третьою мовою. Мови відіграватимуть ключову роль у навчальних програмах по всій Європі [42].

Глобалізація та розвиток міжнародних зв'язків вимагають від сучасних навчальних закладів використання інноваційних методів оволодіння іноземними мовами, які базуються на мотивації студентів, конкретних навчальних програмах та відповідній підготовці викладачів. Варто також відмітити, що не існує визнаних критеріїв, на які можна спиратися при визначенні поліпшення або погіршення рівня знань учнів після впровадження методики CLIL. Але позитивний досвід Європейських країн створює перспективу впровадження багатомовної освіти в Україні.

Гарні знання англійської мови є важливою необхідністю сучасного світу. Вони дають можливість орієнтуватись у сучасних технологічних досягненнях, знаходити, читати і розуміти різноманітну інформацію іноземною мовою. Однак, вміти тільки читати англійською мовою, або переказувати англійські тексти, недостатньо. Необхідно вміти вільно спілкуватись, розуміти співрозмовника. Це означає, що повинні бути сформовані інтегровані комунікативні навички спілкування. У зв'язку з цим, ефективність вивчення іноземної мови згідно CLIL є очевидною.

Необхідно звернути увагу на підготовку вчителів та розробку технологій та методів, які дозволять покращити якість мовної освіти. Європейська Комісія вивчає стан двомовності та мовної освіти з 90-х років і має чітке бачення багатомовної Європи, в якій люди можуть функціонально спілкуватися двома-трьома мовами. Постійний пошук нових та ефективних методів викладання іноземної мови у навчальних закладах України призводить до використання сучасних методик, які широко застосовуються в європейських країнах.

Навчання на основі предметно-мовного інтегрованого навчання значно сприяє інтегрованому засвоєнню і використанню мовленнєвих навичок, подібно до того, як це відбувається в реальному спілкуванні. Однак розвитку мовленнєвих

навичок у процесі предметно-мовного інтегрованого навчання в Україні приділяється мало уваги.

У викладанні іноземних мов предметно-мовне інтегроване навчання зазвичай вважається однією з гілок комунікативного методу. Комунікативне навчання мови визначається як підхід до викладання мов, який підкреслює взаємодію та заснований на ідеї, що метою вивчення мови є набуття комунікативної компетентності. Відповідно до цього методу, на уроці моделюються реальні ситуації, і в процесі спілкування та взаємодії учні набувають чотирьох основних навичок (говоріння, слухання, читання та письмо). Застосування методу робить вивчення процесу цікавим та мотивуючим на відміну від традиційних підходів, заснованих на запам'ятовуванні правил та лексики.

Учні працюють з мовним матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування. Предметно-мовне інтегроване навчання також передбачає оволодіння мовою в процесі спілкування. Учні практикують навички говоріння, слухання, читання та письма, взаємодіючи між собою, як у повсякденному житті. Використання цього методу видається цілком логічним, оскільки мовні навички не є ізольованими, тоді як навчання мови з відокремленими навичками може здатися неприродним та неефективним.

Предметно-мовне інтегроване навчання залучає учнів до взаємодії під час участі у комунікативних завданнях і має низку переваг завдяки тому, що учні вдосконалюють навички та здобувають знання та навички, які неодмінно використовуватимуть у своєму майбутньому житті та кар'єрі.

Учні вчать взаємодіяти та спілкуватися за допомогою цих навичок, тоді як вчитель може бачити їхній прогрес та вирішувати, якому аспекту слід приділяти більше уваги. Таким чином, метод предметно-мовного інтегрованого навчання може бути успішно застосований в різному віці та на різних рівнях освіти в Україні.

Основні переваги предметно-мовного інтегрованого навчання: по-перше, це найбільш природний спосіб вивчення мови; коли предмет викладається цією мовою, є конкретна мотивація вчити і предмет і мову одночасно. Оскільки учні мають реальний контекст для вивчення мови, вони часто є більш вмотивованими

до цього, оскільки вони можуть зрозуміти максимум знань з предмету, лише коли розуміють мову. Інтегровані курси також сприяють більш глибокому рівню засвоєння, оскільки учні неодноразово стикаються з подібними мовними функціями, і їм потрібно виробляти та згадувати інформацію своєю другою мовою. Крім того, перевагою є те, що кілька предметів можна викладати англійською мовою, так що ступінь впливу мови збільшується, швидше відбувається засвоєння мови. Інтегровані курси також заохочують учнів розвивати навички 21 століття: критичне мислення, спілкування, співпрацю, творчість, культурну обізнаність, цифрову грамотність, автономію.

Але існують і проблеми, які відзначають вчителі і учні, задіяні в інтегрованих курсах. Оскільки це предметно-орієнтоване навчання, викладачам мови доведеться розвивати власні знання з нових предметів, щоб ефективно навчати. Крім того, вони повинні ретельно структурувати уроки, щоб учні зрозуміли зміст уроку, а також мову, через яку передається інформація. А коли мова йде про управління аудиторією, то вчителям потрібно дуже добре усвідомлювати індивідуальне розуміння та прогрес учнів, тому важливо послідовно розробляти концепцію перевірки та розміщення матеріалів, щоб переконатися, що мова та зміст вивчаються [37].

Основою комплексного інтегрованого мовного навчання є те, що змістові предмети викладаються та вивчаються мовою, яка не є рідною мовою учнів, таким чином знання мови стає засобом засвоєння змісту, мова інтегрована в широкий навчальний план, навчання вдосконалюється завдяки підвищенню мотивації та вивченню природної мови в контексті. Коли учнів цікавить тема, вони мотивовані здобувати мову для спілкування. Інтегроване навчання базується на засвоєнні мови, а не на примусовому вивченні, мова розглядається в реальних ситуаціях, в яких учні можуть здобути мову. Це - природний розвиток мови, який ґрунтується на інших формах навчання. Інтегровані курси - це довготривале навчання. Учні здобувають академічні знання англійської мови через 5-7 років за допомогою хорошої двомовної програми. Слід наголосити, що вільне володіння важливіше, ніж точність, і помилки є природною частиною вивчення мови. Учні

розвивають англійську мову, використовуючи англійську мову для спілкування для різних цілей. Читання – одна з найважливіших навичок, необхідних у процесі проходження інтегрованого курсу.

В рамках апробації результатів роботи мною було взято участь (заочно) у XV Міжнародній науково-практичній конференції «Distance education as the main problem of young people». Спільно з Бодиком О. були підготовлені та опубліковано тези з теми «Harmonizing Education: Global Insights into CLIL Methodology and its Potential in Ukraine», які підтверджують, що вивчення мови та навчання мовою є паралельними процесами, але реалізація предметно-мовного інтегрованого навчання, безумовно, вимагає переосмислення традиційних концепцій мовної аудиторії та вчителя мови в Україні. Безпосередніми перешкодами їх впровадження є: протистояння мовній діяльності викладачів-предметників, експериментальність більшості сучасних програм CLIL, потреба у високому рівні володіння мовою у вчителя- предметника, відсутність програм для навчання вчителів, відсутність доказів, які дозволяють припустити, що розуміння змісту не знижується відсутністю мовної компетенції, неприродність деяких аспектів: наприклад, оцінювання літератури та культури власної країни, що навчається, через другу мову [49].

Зважаючи на те, що сьогодні багато європейських країн досить успішно використовують методику CLIL на практиці, відкритим залишається питання про впровадження даної методики у навчальні заклади України, адже для нашої країни ця методика є інноваційною. Розвиток мовної компетенції учнів міг би перейти на якісно новий рівень, якщо подана методика буде ретельно вивчена та будуть розроблені механізми її впровадження в процес навчання.

Знайомство з європейським досвідом підготовки учителів до роботи в умовах багатомовної освіти свідчить про необхідність створення програм підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів до впровадження багатомовної освіти. Імплементация методології CLIL поєднує різні підходи до викладання іноземної мови і дозволяє досягнути ще більшої ефективності у її оволодінні

створюючи штучне мовно-предметне середовище задля підвищенню мотивації учнів.

Не зважаючи на спільні проблеми, що виникають у процесі апробації методики CLIL, міжнародний досвід засвідчує ефективність і можливість використання технології CLIL. В майбутньому питання можливості впровадження методики CLIL у навчальних закладах в Україні є цілком перспективним [9].

Висновок до 3 розділу.

Модифіковані варіанти підходу CLIL, що застосовуються в усій Європі, опираються на загальну концепцію вивчення іноземної мови зі зміщенням фокусу з мови на зміст, виражений мовою, яку вивчають. Двомовна модель освіти в європейських країнах прийняла положення предметно-мовного інтегрованого методу навчання як основний напрямок на рівні шкільної освіти у Франції, Ірландії, Фінляндії, Естонії, Латвії, Польщі, Чехії і частково реалізована в рамках пілотних проектів у Великій Британії, Іспанії, Німеччині, Італії, Швеції. Метод підтриманий політикою Європейського Союзу та Європейської Комісії з метою сприяння вивченню мови і поширенню мовного розмаїття. Вони упевнені, що лише збалансоване поєднання іншомовного та нефілологічного контенту може дати найбільший навчальний ефект.

Впродовж останнього десятиліття методика CLIL швидко розповсюджується в європейському освітньому просторі в трьох основних формах: «жорсткій», «м'якій» і «часткового занурення». У Східній Європі найбільш розповсюдженою є «жорстка» форма CLIL, оскільки, на думку педагогів, вона здатна краще реалізувати ідею інтеграції навчання певній дисципліні та іноземній мові.

Кожні нові технології, методи навчання мають свої переваги і недоліки, труднощі імплементації, тощо. До основних переваг CLIL технологій варто віднести : значимість, актуальність та практична спрямованість змісту навчання; розвиток когнітивних навичок та дискурсивних умінь; посилення мотивації

навчання за рахунок зацікавленості учня до використання іноземної мови в контексті, який для них має значення; формування соціокультурної компетенції, що виражається в формуванні комплексу знань до культури країни, мова якої вивчається.

На практиці ж викладачі повинні бути готові до подолання ряду труднощів які можуть виникнути у зв'язку з низкою факторів. Це можуть бути: низький рівень іншомовних компетенцій здобувачів освіти; низький рівень мотивації; недостатній рівень знань профільних предметів; збільшення навантаження на викладача по підготовці до занять; складнощі при організації навчального процесу. Спеціалісти багатьох напрямів повинні розуміти, аналізувати всю інформацію, що стосується їх професійної галузі та яку подано іноземною мовою, вміти спілкуватися з колегами, що проживають у інших країнах і передавати свій досвід далі.

Знайомство з європейським досвідом підготовки вчителів до роботи в умовах багатомовної освіти свідчить про необхідність створення програм підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів до впровадження багатомовної освіти. Імплементация методології CLIL поєднує різні підходи до викладання іноземної мови і дозволяє досягнути ще більшої ефективності у її оволодінні створюючи штучне мовно-предметне середовище задля підвищенню мотивації учнів. Не зважаючи на спільні проблеми, що виникають у процесі апробації методики CLIL, міжнародний досвід засвідчує ефективність і можливість використання технології CLIL. В майбутньому питання можливості впровадження методики CLIL у навчальних закладах в Україні є цілком перспективним.

ВИСНОВКИ

Серед прогресивних методик інтегрованого вивчення англійської мови та інших навчальних предметів була виділена методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL).

Зробивши аналіз предметно-мовного інтегрованого навчання, та порівнявши його з традиційною методикою навчання іноземної мови, є впевненість, що використання цієї методики в ЗЗСО створить чудову освітню платформу для учнів. Результати світової практики є мотивацією щодо її застосування в перспективі.

В першому розділу магістерської роботи були розглянуті передумови виникнення даного підходу. Передумовами появи технології інтегрованого навчання (CLIL) послужили різні фактори: історичного, соціологічного, освітнього характеру.

Визначена сутність цієї технології, яка розглядає вивчення іноземної мови як інструмент для вивчення інших предметів, таким чином формуючи в учня потребу в навчанні, що дозволяє йому переосмислити й розвинути свої здібності в комунікації, у тому числі рідною мовою. Провідна ідея ґрунтується на припущенні, що використання технології CLIL дозволить в процесі навчання якісніше використовувати сучасні комунікаційні та інформаційні технології, долучатися до європейського освітнього простору та користуватися його досвідом та надбаннями, що, у свою чергу, не тільки зробить більш високим рівень підготовки учнів, а й буде сприяти їх толерантному ставленню до оточуючого світу. Пояснюється принцип дуальності CLIL: мовні та предметні компетенції формуються в учнів одночасно та паралельно.

Також були висвітлені основні її риси та принципи. Основними рисами методики CLIL є: паралельні фокуси, затишний та збагачуючий початковий простір, автентичність, активне навчання, підтримка, співпраця. Основна суть методики CLIL виражається в так званому принципі «4С»:

- 1) зміст (Content): головне завдання навчання – засвоєння змісту дисципліни, формування знань, умінь та навичок, передбачених навчальною програмою;
- 2) спілкування (Communication): освоєння необхідного мовного матеріалу і його використання для навчання через спілкування на іноземній мові, що передбачає активну роль учнів у такому навчальному процесі, де нові знання не надаються в готовому вигляді, а «конструюються» через спільну діяльність і спілкування педагога і учня, учнів між собою, при цьому відбувається сприйняття і відтворення іноземної мови в усіх її видах (слухання, читання, говоріння та письмо);
- 3) пізнання (Cognition): розвиток розумових здібностей вищого порядку і навичок ефективного навчання;
- 4) культура (Culture): формування міжкультурної чутливості, здатності дивитися на людей, речі та явища крізь призму іншої культури, що є необхідним для ефективної міжкультурної комунікації та адаптації в сучасному світі.

У дослідженні використано теоретичні методи дослідження: вивчення літератури, аналіз, узагальнення.

Серед ключових засад, які необхідні для ефективного впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання є чітке уявлення про структуру передбачуваної навчальної діяльності, освітньої траєкторії; визначення загальної системи міждисциплінарних понять, розробка основних етапів діяльності. Серед освітніх завдань першочерговими є: відбір матеріалу, конкретних розділів і тем, встановлення міждисциплінарних зв'язків, завдяки яким можлива реалізація принципів інтеграції в навчанні.

В другому розділі розглядається реалізація міжпредметних зв'язків в 5-9 класах в рамках впровадження Концепції «Нова українська школа». Висвітлюються теоретичні та деякі практичні аспекти впровадження в освітній процес середньої школи міжпредметних зв'язків. На даному етапі були обрані дисципліни: математика і англійська мова, українська мова і англійська мова, музичне мистецтво і англійська мова. Вчитель за допомогою спеціальних пізнавальних або пізнавально-пошукових завдань та інструкцій допомагає учню й

спрямовує його до отримання нових знань, спираючись на отриманий досвід, причому ця підтримка може виражатися в різній формі.

Уроки з використанням міжпредметних зв'язків дають можливість уточнити, оновити раніше засвоєний матеріал; створити ситуації, які змушують учнів думати, зіставляти, шукати, стимулювати інтерес; робити значення учнів свідомими, міцними, системними; розвиває інтерес до навчання; сприяють розвитку інтелекту учнів, їх здібностей та всебічному розвитку; істотно зменшують навантаження учнів.

Пошук та розробка навчальних матеріалів, що використовуються на заняттях з англійської мови та математики (при інтегрованому методі навчання) на основі проведеного уроку в 5-ому класі показали практичну значущість методу CLIL:

1) Модель навчання англійської мови на інтегрованій основі дозволяє поєднати в єдину систему вміння та навички в окремих галузях (англійська мова та математика), що підвищують якість володіння іноземною мовою.

2) У ході дослідження було розроблено методику інтегрованого навчання, де враховано умови навчання іноземної мови у 5-ому класі:

Умова 1. Багатий пізнавальний автентичний навчальний матеріал.

Умова 2. Супровід вчителем всього процесу навчання.

Умова 3. Активна взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу та продуктивне володіння іноземною мовою.

Умова 5. Розвиток уваги, пам'яті, мислення і мовлення дітей у процесі вивчення іноземної мови.

Умова 6. Безперервність та «стійкість» навчання.

3) Було поставлено завдання розробити навчальні матеріали на основі інтегрованого методу для навчання учнів 5-ого класу орієнтованого на іншомовну лексику та отримання знань з навчального предмета «Математика».

4) Аналіз плану уроку показав підвищення якості рівня володіння англійською мовою, її доступність та відповідність потребам учнів.

Доведено, що впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання в освітній процес активізує пізнавальні якості учнів та мотивує їх до вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни іноземною мовою.

Окрім володіння іноземною мовою методика предметно-мовного навчання потребує інноваційного підходу до проведення занять, тобто використання різних форм подання матеріалу, організації роботи, яка буде направлена на індивідуальну та творчу діяльність учнів. У зв'язку з цим було запропоновано комплекс методів та прийомів, який ілюструє визначені способи практичної реалізації методики CLIL: «Вибіркова дошка», діяльність «Абетка», диктант «Спина до спини», метод «Кластер», прийом «Мозковий штурм», прийом «5 Minute interview Activity», «Ментальна карта», «Фішбоун», гра «Бінго», прийом «Снігова куля», прийом «Інсерт», прийом «Сінквейн». Неefективно використовувати один метод увесь час – вчитель має комбінувати різні підходи навчання, створюючи власний стиль викладання, підлаштовуючись під цілі, особливості, завдання та потреби учнів.

Використання методики CLIL у різних країнах дозволило визначити її переваги, а також певні труднощі її впровадження в навчальний процес. Серед проаналізованих позитивних сторін вище зазначеної методики слід відзначити підвищення мотивації до вивчення іноземної мови, цілеспрямованість до оволодіння іноземною мовою для вирішення конкретних комунікативних задач, пріоритетність надбання умінь для спілкування іноземною мовою у предметному контексті, занурення у штучно створене мовне середовище, засвоєння специфічних термінів, певних мовних конструкцій і розширення словникового запасу.

Окрім позитивних характеристик, у роботі проаналізовано основні труднощі, які постають перед вчителем на занятті, які базується на принципах CLIL. До основних труднощів відносять: забезпечення кваліфікованими кадрами, людський ресурс, методичне забезпечення, підтримку з боку батьків та суспільства.

Зважаючи на те, що сьогодні багато європейських країн досить успішно використовують методику CLIL на практиці, відкритим залишається питання про впровадження даної методики у навчальні заклади України, адже для нашої

країни ця методика є інноваційною. Розвиток мовної компетенції учнів міг би перейти на якісно новий рівень, якщо подана методика буде ретельно вивчена та будуть розроблені механізми її впровадження в процес навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі : підручник. Київ : Ленвіт, 2012. 168 с.
2. Бахтіярова Х.Ш., Арістова А.В., Волобуєва С.В. Інноваційні технології навчання : навч. посібн. для студ.вищих технічних навчальних закладів. Київ : НТУ, 2017. 172 с.
3. Бевз В., Васильєва Д., Владімірова Н. Математика 5 клас НУШ. Харків: Освіта, 2022. 256с.
4. Брескіна Л.В. Гуманітарний потенціал використання сучасних мережевих інформаційних технологій у навчанні. Комп'ютерно - орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2017. № 5. С. 87-93.
5. Використання інтеграційних можливостей предмету «Іноземні мови». Naurok.com.ua: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomndaci-vikoristannya-integraciynih-mozhlivostey-predmetu-inozemni-movi-214248.html> (дата звернення: 15.05.2023)
6. Використання ментальних карт на уроках англійської мови. Vseosvita.ua: веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-vikoristanna-mentalnih-kart-na-urokah-anglijskoi-movi-141887.html> (дата звернення: 20.08.2023)
7. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 616с.
8. Дзямулич Н. Дидактичний сенкан як прийом критичного мислення у викладанні курсу «Культура мовлення та виразне читання». Лінгвостилістичні студії, 2019. № 10. С. 45-51.
9. Досвід впровадження інтегрованого навчання в школі. School2sivaske: веб-сайт. URL:http://school2sivaske.ucoz.ua/dosvid/dosvid_vprovadzhenja_integrovanogo_n_avchannj.pdf (дата звернення: 14.03.2023)
10. Інсерт - прийом технології критичного мислення. Що це таке і як використовувати на уроці? 45minut.ucoz.ua: веб-сайт. URL: http://www.45minut.ucoz.ua/publ/pedagogichni_statti/zagalnopedagogichni_tekhnol

[ogiji/insert_prijom_tekhnologiji_kritichnogo_mislennja_shho_ce_take_i_jak_vikori_stovuvati_na_uroci/3-1-0-313](#) (дата звернення: 20.06.2023)

11. Інтерактивні методи на уроках англійської мови. Naurok.com.ua: веб-сайт.
URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-na-urokah-angliysko-movi-335677.html> (дата звернення: 27.06.2023)
12. Качанова О. Ю., Пасинок В.Г. Використання пісенного та римованого матеріалу при комунікативно орієнтованому викладанні іноземної мови. Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ: зб. наук. праць за матер. II міжнар. конф., м. Харків, 23 берез. 2012 р. Харків, 2014. С. 48-49.
13. Кейс методів та прийомів вчителя фасилітатора. Vseosvita: веб-сайт.
URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/010053b5-d57c.docx.html> (дата звернення: 15.08.2023)
14. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL): Світовий досвід. Elibrary.kubg.: веб-сайт. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2590/1/Rudnik_Y_MNPKL_PP_2013_FLMD_PI.pdf (дата звернення: 05.09.2023)
15. Методика CLIL: вивчаємо англійську невимушено. На Урок: освітній проект: веб сайт. URL: <https://naurok.com.ua/post/metodika-clil-vivchaemo-angliysku-nevimusheno> (дата звернення: 12.04.2023).
16. Міжпредметні зв'язки при викладанні іноземних мов як один із засобів формування конкурентоспроможного випускника. Naurok.com.ua:
URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-mizhpredmetni-zv-yazki-pri-vikladanni-inozemnih-mov-yak-odin-iz-zasobiv-formuvannya-konkurentospromozhnogo-vipusknika-221144.html> (дата звернення: 05.06.2023)
17. Міжпредметні зв'язки математики і англійської мови. Lib.iitta: веб-сайт.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/714628/1/239-242_3-end.pdf (дата звернення: 11.07.2023)

18. Мовчан Л. Г. Розвиток змісту шкільної іншомовної освіти в королівстві Швеція : дис. на здобуття наук. ступ. канд. педаг. наук: 13.00.01 / Національна академія педагогічних наук України Київ, 2012. 199 с.
19. Моделювання освітнього середовища нової якості на засадах багатомовної освіти: Запорізький експеримент. Baltijapublishing.lv: веб-сайт. URL: <http://baltijapublishing.lv/download/pedpsy-science/40.pdf> (дата звернення: 03.06.2023)
20. Навіщо поєднувати математику і англійську мову, і як це робити правильно. Enguide.ua: веб-сайт. URL: <https://enguide.ua/magazine/navishcho-poednuvati-matematiku-i-angliysku-movu-i-yak-ce-robiti-pravilno> (дата звернення: 17.06.2023)
21. Папуш А. С. Кластерний метод як інноваційна технологія навчання англійської мови. Мови та літератури у полікультурному суспільстві: матеріали всеукр. наук.-практ. інтер.-конф., м. Маріуполь, 15 лист. 2019 р. Маріуполь, 2019. С. 46-49
22. Першукова, О. Розвиток багатомовної освіти школярів у країнах Західної Європи як атрибут епохи постмодерну. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. № 111. С. 234-238.
23. Практична і теоретична діяльність Я. А. Коменського. Ukpед.com: веб-сайт. URL: <https://ukped.com/statti/istorija-pedagogiki/2639-pedagogichna-sistema-jana-amosa-komenskogo.html> (дата звернення: 17.05.2023).
24. Присяжнюк Н.І. Інтегровані уроки. Київ : 1997. №8. С.27–31.
25. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») : Постанова Каб. Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896.
26. Про освіту: Закон України від 21.11.2023р. № 2145-VIII. Закондавство України: Верховна Рада України. 2023.
27. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя від 18.12.2006р. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС). 2006. № 994_975.

28. Прокопенко І.Ф. Психологія: підр. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Фоліо, 2016. 863с.
29. Прошкін В. В. Інтеграція університетської науки й освіти: історичний аспект. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2010. № 2. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_1 (дата звернення: 14.07.2023).
30. Реалізація міжпредметних зв'язків математики й англійської мови як засіб розвитку ціннісних орієнтацій учнів. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. № 46. С.61-64.
31. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови. Naurok.com.ua: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/referat-na-temu-realizaciya-mizhpredmetnih-zv-yazkiv-na-urokah-angl-movi-277982.html> (дата звернення: 10.06.2023)
32. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Інститут модернізації змісту освіти: рек. МОН України, 12.07.2021, № 795. 42с.
33. Рудичик О.М. Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до навчання. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2020. № 2 (131). С. 116-120.
34. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 1999. 368 с.
35. Сальник І.В. Підготовка англomовного вчителя фізики: проблеми інтеграції фахового і мовного навчання. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2018. № 24. С. 30-32.
36. Солощенко В. Особливості реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) як провідної методики навчання іноземних мов у Європі. Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. 2023. № 21. С. 116-120.

37. Стиркіна Ю. Переваги та проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання. *Scientific World Journal*. 2020. №4. С. 39–46.
38. Стиркіна Ю. С. Музика та іноземна мова: Естетичний потенціал інтеграції. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2016. № 6. С. 155–167.
39. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Академія, 2002. 528 с.
40. Ходаковська О. О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. *Modern Communicative Methods of Teaching English* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, Житомир, 2016р. Житомир, 2016. С. 63–67.
41. Циба А.А., Кир'язова О.В. Методика CLIL. Основні переваги та недоліки. *Integration of scientific solutions and methods into practice: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Париж, 24-25 квіт. С. 249-252.*
42. Шевченко І.В., Кордюк Е.Н. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у сучасній методичній і науковій літературі вітчизняних і закордонних авторів. *Молодий вчений*. 2018. №4.4. С. 31-34.
43. Шевченко І.В., Кордюк О.М. Переваги використання методики (CLIL) в процесі навчання майбутніх вчителів англійської мови у сучасних ВЗО України. *Young Scientist: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 червня. 2018 р.). Запоріжжя, 2018. С. 177–180.*
44. Шкарлета С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність. *Науково-методичний збірник*. 2022. № 3. С.87-90.
45. Шмирко О. Проблема професійного та особистісного розвитку у процесі підготовки майбутніх вчителів іноземної мови. *Вісник Львівського національного ун-ту імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2018. № 24. С. 145-151.
46. Щербакова О.Л., Нікіфорчук С.С. Аспекти впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання у ВНЗ. *Молодий вчений: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м.Миколаїв, 15 грудня. 2017 р.). Миколаїв, 2017. С. 490-492.*

47. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці? Criticalthinking: веб-сайт. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi/> (дата звернення: 15.08.2023)
48. A quick way to activate language in any lesson: the Alphabet. Clilmedia: веб-сайт. Retrieved from <https://www.clilmedia.com/a-quick-way-to-activate-language-in-any-lesson-the-alphabet/>
49. Bodyk O., Kravchenko O. Harmonizing Education: Global Insights into CLIL Methodology and its Potential in Ukraine. Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. 2023. Pp. 182-189. URL: <https://isg-konf.com/distance-education-as-the-main-problem-of-young-people/>
50. Brainstorming. Teachingenglish.org.uk: website. Retrieved from <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowing-subject/c/brainstorming>
51. Buzzmath, the educational platform engaging students one story at a time. Buzzmath.com: website. Retrieved from <https://www.buzzmath.com/en/>
52. CLIL – a new approach to learning. Buki: website. Retrieved from <https://buki.com.ua/blogs/clil-novy-pidkhid-do-navchannya/>
53. Content and Language Integrated Learning – CLIL. Komunalnuy zaklad Vinnytskuy gumanitarnuy licey №1 M.I. Pyrogoва. Retrieved from <https://sch1.vn.ua/news/18-56-08-01-12-2021/>
54. Coyle, D. (2007). Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/232941955_Content_and_Language_Integrated_Learning_Towards_a_Connected_Research_Agenda_for_CLIL_Pedagogies
55. Different ways of doing dictation. Frenchteacher.net.blogspot.com: web-site. Retrieved from <https://frenchteacher.net.blogspot.com/2017/03/different-ways-of-doing-dictation.html>

56. Endt, E. (2016). CLIL – einige Anmerkungen zum Gewinn integrierten Sprach- und Sachfachlernens. In B. Widlok (Ed.). So lernen Kinder erfolgreich. Deutsch International erprobte Konzepte für den DaF/DaZ-Unterricht (pp. 156-158). Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co. KG. Retrieved from ResearchGate.
57. Endt, E. (2017). CLIL – Vom Mehrwert integrierten Sprach- und Sachfachlernens. CLILiG IN DER UKRAINE – Fach- und sprachintegriertes Lernen auf Deutsch: Möglichkeiten, Vorteile und Herausforderungen. Konferenz 2017. Retrieved from <http://surl.li/olwom>.
58. Goris J.A. (2019). Effects of content and language integrated learning in Europe. A systematic review of longitudinal experimental studies. European Educational Research Journal. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/335610450_Effects_of_content_and_language_integrated_learning_in_Europe_A_systematic_review_of_longitudinal_experimental_studies
59. Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-Primary Education. Docplayer.net: website. Retrieved from <https://docplayer.net/21884649-Guidelines-for-clil-implementation-in-primary-and-pre-primary-education.html>
60. Hanesova D. (2015). History of CLIL. CLIL in Foreign Language Education: e-textbook for foreign language teachers, CLIL (2015), 7-16. Retrieved from <https://blog.ufes.br/kyriafinardi/files/2017/10/History-of-CLIL-2015.pdf>
61. History of dual language programs (DLE) in Canada. Bilingualismincanadianschools.weebly.com: website. Retrieved from <https://bilingualismincanadianschools.weebly.com/history.html>
62. Introducing: Content and Language Integrated Learning (CLIL). Researchgate.net: website. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/237222904_Introducing_Content_and_Language_Integrated_Learning_CLIL
63. Jauhari, Yusuf Akhyar (2015). The Use of Bingo Game Technique to Improve Students' Vocabulary Mastery (A case Study of Eighth Grade Students of SMPN 1 Batealit, Jepara in the Academic Year 2014/2015). Final Project. English

- Department. S1 Degree of Education, 4, 15-17. Retrieved from <https://lib.unnes.ac.id/21366/1/2201410064-s.pdf>
64. Math Resource FlexLet. Ck12.org: website. Retrieved from <https://www.ck12.org/student/>
65. Rocket Math. Play.rocketmath.com: website. Retrieved from <https://play.rocketmath.com/>
66. Snowball game. Naurok.com.ua: website. URL: <https://naurok.com.ua/post/7-aktivnostey-dlya-rozvitku-govorinnya-na-urokah-angliysko-movi-yaki-mayzhe-ne-potrebuyut-pidgotovki>
67. The Progress of CLIL. Languages.dk: website. Retrieved from <https://www.languages.dk/archive/clil4u/book/CLIL%20Book%20Original%20EN.pdf>
68. What is a Choice Board? Clilmedia: website. Retrieved from <https://www.clilmedia.com/a-practical-differentiation-tool-clil-the-choice-board/>